

במקום שיש חילול השם

התבוננות ודיון בדברי הקונטרס שופטים ושוטרים תתן לך
שיעור יסודי בגדרי מצוות מינוי שופטים.

קונטרס זה נכתב תוך כדי מרוצת הלימוד בקונטרס 'שופטים ושוטרים' וכמענה רק לחלק מהדברים שנכתבו שם, ויש מקום להוסיף הרבה, הן בתשובות לטענות נוספות מהקונטרס הנ"ל, והן בהוספת מקורות נוספים מדברי הפוסקים. וכן הוא לא עבר עריכה, והדברים שהתבארו בו לא מסודרים מספיק, וחלק מהדברים נכתבו ונשנו, או לא נכתבו במקומם. כמו"כ הוא עוסק רק בסוגיית מינוי שופטים וכח הכפייה שלהם שהתבארו בקונטרס הנ"ל, והוא אינו עוסק בשאר הסוגיות העומדות על הפרק (בירור דיני חולק ומהרהר אחר רבו, האם מותר לחלק מבני קהילה לפרוש ולהקים להם קהילה אחרת, וכו'). אך הזדזתי להפיצו היות ורבים מקהל אנ"ש מהלכים בימים אלו בבלבול וחוסר בהירות, והם צמאים לשמוע את דבר ה' זו הלכה בעניינים העומדים על הפרק. ובעז"ה עוד חזון למועד להרצות את הדברים בקונטרס מסודר שיבאר את דעת תוה"ק בכל העניינים העומדים על הפרק (ויכלול התייחסות גם לדברים שנאמרו בכנסי החיזוק לאנ"ש, האם הם מיוסדים על אדני ההלכה המסורה לנו מדור דור).

הקונטרס היה למראה עיניהם של כמה מחשובי הת"ח והרבנים של אנ"ש, שהסכימו לדבריו, ואמרו שמצווה לפרסמו, אע"פ שכמובן הם לא יכלו להעלות את הסכמתם על הכתב.

יו"ל ע"י מכון "יודעי שמך ולומדי תורתך"

להערות והארות: mlomday@gmail.com

מהדורה א'. י' חשוון תש"פ

הקדמת מילין

לכל לראש עלינו להקדים, שלא באנו לפקפק ח"ו בהקדמת 'נעשה' ל'נשמע', וברור הוא שקודם לכל דין ודברים שיש לנו, נקבל עלינו לעשות ככל אשר ציוונו הבוית"ש בתורתו הק' וע"י עבדיו כפי אשר הורה בתורתו לא תסור וגו', ורק אחר כך נשים מגמת פנינו להבינם, בכדי שנוכל לקיים כראוי את מה שציוונו הבורא. ולא באנו לדון אחר המבואר בקונטרס 'שופטים' ו'שטרים' שי"ל ע"י מכון יודעי שמך אלא מהו אותו 'נעשה', מהו הדבר שציוונו הבוית"ש. שהרי ברור ופשוט הוא שאין מקום לומר שמגדר 'נעשה' הוא לקיים את כל אשר אומרים בשם הקב"ה, אלא גדר 'נעשה' הוא לעשות את כל אשר ציוונו הקב"ה, אולם מה אמר לנו הקב"ה ומה לא אמר לנו, ולישא וליתן בזה כדת של תורה, זהו חיוב גמור שעלינו לברר, ועל זה גופא ציוונו הקב"ה בתורתו: 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם', לברר וללבן לאמתה של תורה, מה נאמר בתורה, ואותו לקיים בכל לב ובביטול גמור, ומה לא נאמר בתורה, ואותו לבטל מכל וכל אחר שאין רצון הקב"ה בזה, וכך היה מנהגם של חכמי ישראל בכל הדורות, ואשרי העם שהגדולים נשמעים לקטנים כמו שאמר רבן גמליאל לר' יהושע.

גדרי כח הכפייה של החכמים, ואלו מהם מסורים לאדמו"רים

הנה בעל הקונטרס הניח ליסוד דבריו את דברי ספר החינוך בגדרי ג' מצוות: א. מינוי שופטים, ב. המצווה ג. לשמוע בקול בי"ד הגדול ואיסור לא תסור. ותורף דבריו, דמאחר שכתב בספר החינוך שאין מצווה זו נוהגת רק כלפי בי"ד הגדול או כלפי בי"ד סמוכים אלא גם כלפי חכמי הדור, הרי שכך יש לנו לדון כיום גם כלפי אדמו"ר חסידי כלפי הקבוצה החסידית. והנה הגם שהיה מקום אתנו להאריך ולפלפל האם דברי החינוך מוסכמים ע"ד שאר ראשונים [דוק בלשון הרמב"ם ריש הל' סנהדרין, ואכמ"ל], והאם באמת נהגו כן כל הדורות, ואם יתברר שלא נהגו כן, הרי שיש לנו לחקור על מה ולמה, שהרי לא יעלה על הדעת שכלל ישראל חשבו להזניח עניני הדת עד שהאיר ה' את עיני בעל הקונטרס הלז, וממילא אם הלכה כדברי החינוך או לאו, הנה אליבא דאמת אין צורך להאריך בזה כ"כ, כי גם אליבא דספר החינוך אין מקום לדברים אלו, וכפי שיבואר.

דהנה באמת יש מקום לדון במצוות מינוי שופטים גם אליביה דהחינוך, האם ענין מצווה זו הוא למנות חכם שיכפה, או ליתן לראשי הקהל כוח כפייה, וכמנהג ישראל בכל הדורות שהיה למסור את כח הכפייה לז' טובי העיר [עי' חו"מ סי' ב]. ונקדים, דהנה מבואר מדברי החינוך ושאר הראשונים, שיש ג' כוחות לחכמים, א. כוח כפייה על ד"ת, שאלבא דהחינוך הוא [מ]מצוות מינוי שופטים, ב. הכוח לקבוע הפירוש הנכון בד"ת, הן מכח י"ג מידות, הן מכוח בירור הקבלה, והן מכוח הסברא, ג. לתקן תקנות לגדור העם. ואפשר לכנות כוחות אלו בשמות: הכוח הראשון הוא כוח הכפייה, השני הוא כוח הבירור [מה נאמר בתורה], והכוח השלישי הוא כוח התקנה. והנה הכוח לכפות על ד"ת אינו בא אלא אחר שידוע מה המה ד"ת, כלומר, לכל לראש צריך לבוא אל בעל כוח הפירוש וכוח התקנה. ויש לעמוד על גדרי כוחות אלו. הנה כוח הבירור יש בו שני חלקים: כוח הפירוש וכוח הבירור, ולזה יש כוח לחכמים כפי שציוונו הקב"ה במצוות 'שמיעה לב"ד הגדול', דהינו מצ' תצה-תצו במנינו של החינוך. כוח הפירוש הוא למסור את הפירוש הנכון בד"ת, כפי המסור בידי חכמי התורה איש מפי איש עד למרע"ה, או בתקנות דרבנן עד יודעים גדרי הגזרה, פירושה ופרטיה, ואחר כן יש לבוא אל כוח הבירור, אשר כשמו כן הוא, שאינו כוח לומר כל אשר נראה בעיני החכמים בכל דבר, אלא בדבר שיש בו ספק מהו דעת התורה, בכוחם לברר הדבר ע"פ הדרכים המסורות לנו. אולם הא פשיטא שאם יבואו בי"ד הגדול ויאמרו: לנו נראה שצריך לעשות ענין פלוני, כי טוב מאוד הוא, ורק ריווח גדול יהיה כאן וכדו', כגון שצריך למנות פרנס פלוני כשליח הציבור וכדו', ואין בזה דבר מכח הבירור, שהרי אין כאן ספק בדעת תורה, וממילא אין כאן בירור בדעת תורה, ואדרבה, לדבר זה ציוונו הקב"ה במצווה אחרת, והיא מצוות מינוי המלך, שגם למצווה זו יש גדרים, מה ניתן לו ומה לא. הנה בכל זה אין דבר מכח הבירור וכוח הפירוש כלל.

ואחר שמיצינו את מידות רבותינו בבירור ובפירוש, עלינו לבוא אל כח התקנה, באשר יש דברים הרבה שצורך לתקן, וגם אותם מסר הכתוב לחכמי התורה כמבואר במצוות אלו. ואף תקנות חז"ל המה בגדרי מצוות תצה-תצו המסורות לחכמי התורה שבכל דור ודור. ואחר שידענו מה המה המעשים הנרצים מכח פירוש ובירור דברי תורה, ואחר שידענו מה המה המעשים הנרצים מכח תקנות חכמי ישראל שבכל דור

ודור, אז יש מקום לבחון את הצורך לכפות על קיום התורה, ועל זה נאמר לדעת החינוך מצוות מינוי שופטים (מצ' תצא). ובזה יש ג"כ כמה וכמה גדרים, אימת כופים, ועל מה כופים [כגון אם כופים ליחיד בביתו וכדו']. אולם מה שאינו בכלל ד"ת, ולא באנו אליו בכח הפירוש והבירור ולא בכח התקנה, אינו יכול להימסר לכפייה עליו, שהרי אין כופים אלא על דברי תורה, וזה אינו בגדר דברי תורה, וזה פשוט.

והנה בכדי לברר מה הוא דבר תורה, שמסר הכתוב לחכמים, הנה פשוט שחכם לענין זה הוא חכם בחכמת התורה. אולם מי שאינו חכם בחכמת התורה, גם אם יהא צדיק בדורו, לא אליו אמרה לנו תורה לשמוע. והגם כי נכון הוא שהחכם צריך להיות גם צדיק וחסיד, כפי שהיו כל רבותינו מצוקי ארץ נ"ע, אולם מי שאינו חכם בחכמת התורה בהלכה, אינו בכלל חכמי הדור שעליהם נאמר בס' החינוך מצ' תצא-תצו. וכידוע מדברי הגרי"ז זצ"ל אשר חזן הוא מי שהוא בעל קול ערב ויודע לגשת לעמוד וכו', ואז צריך להיות לו מידות טובות, אולם מי שהוא כליל המעלות, אולם קולו קול ענות חלושה, ואינו בעל מנגן, אינו חזן כלל. ולא תהא כהנת כפונדקית, ומי שלא זכה לידע ד' חלקי שו"ע על בורין, הגם שהוא צדיק גדול, ומידת אמונת צדיקים אמורה בו, מצוות שמיעה בקול דברי חכמים אינה אמורה בו, ואדרבה, בכל שאלה המתעוררת בהלכה עליו לשאול את חכמי התורה מהי דעת תורה [והגם שפעמים שלבירור עובדה מצינו חושבים להסתייע בעדות רה"ק של צדיקים (כתשו' אבנ"ז הידועה לענין אתרוג ורוה"ק של הרבי מלובלין, אשר לבסוף גם הוא לא סמך ידיה ע"כ עיי"ש), אולם גם בזה לא נאמר שיש מצווה לשמוע בקול ד"ח, וגם בזה לא השתמשו אלא כשבאו לומר בדרך רה"ק ממש, ולא כשהשתמשו באיזו סברא בלימוד וכדו' שלא היתה נראית לנכון בעיני הפוסקים, וגם בזה כמעט ולא מצינו אומרים כן]. ומה לנו לדון מצד שכלינו, והלא ידוע ומפורסם לכל אשר גם צדיקי החסידות לדורותיהם הרבו לשאול בעצם חכמים, הגם שהיו חכמים אלו נוסעים אליהם ומבטלים עצמם אליהם, ולא חשבו להורות הלכה לעצמם, במה שחשבו שאחרים יודעים יותר מהם. ואף שבידם להורות דרכי חסידות ועבודה, אין בידם לקבוע דברי הלכה, אלא אם רבנים שלמים הם.

והנה כאשר צדיקי הדורות עמדו וראו שעליהם להקהיל קהילותיהם ועל פי קביעת הקהילות יעמידו תורה על מכונה, הנה גם צדיקים אלו לא חשבו עצמם לנכון כחכמי הדור, ולא מצאנו אותם מורים הלכה לקהלם, אלא משתמשים בכח הכפייה². נמצא שאם באנו לייחס מצווה מג' מצוות אלו לאדמו"רי החסידות בימינו, לא יהיה מקור לנו להכתירם בכתר ועטרה של מורי הלכה או של מתקני תקנות כחכמי הדורות, אלא כבעלי כוח כפייה [מצ' תצא], וגם אם לעתים תקנו איזו תקנה הרי גם הם עצמם לא דיברו על כך בתוקף מצוות מינוי שופטים אלא ככל תקנות הקהילות שבכל הדורות, ואותם היו מתקנים ראשים וטובים וכדומה. ומעתה, אם יבוא אדמו"ר כלשהו ויורה דבר הלכה לקהל, אזי אם בן תורה הוא ורב מובהק, מצווה לשמוע לו, אולם אם לא, אין מצווה לשמוע לו. וכוחו של האדמו"ר, אם יש לו כוח הלכתי, הרי זה לכפות על ההלכה שיורו לנו גדולי הפוסקים שבדורנו, כגון הגר"נ קרליץ, או הגרמ"ש קליין וכדו'. וגם את"ל שמדברי התורה נלמד שראו לאחד ג' כוחות אלו יחדיו, שהרי הכפייה נמסרה לשופטים לכתחילה, ולב"ד סמוכים, הנה הלא מהא גופא נלמד שכאשר רצתה תורה לאחד הכוחות יחדיו מסרתם לחכמי התורה, ולא לבעלי כח הכפייה, נמצא שתחילה ראוי למסור כוח הכפייה לחכמי התורה, ואם א"א למסור להם ימסרו לאחרים, כפי שהוא נמסר לזט"ה, אולם הא ל"א שמחמת צורך לאחד הכוחות ימסרו גם כוחות פסק ההלכה והתקנה למי שמינוהו להיות כופה על קיום המצוות!

והנה מצווה זו, לשמוע בדברי החכם, גם א"נ שנאמרה גם כלפי החכמים בדורותינו³, הנה לא נאמר ד"ז אלא כלפי חכמי הדור, וכלשונו הזהב של ספר החינוך: 'והעובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור

² וגם בזה לא פשוט הוא בכלל שהשתמשו בכוח הכפייה ומדין כפייה על המצוות. וכגון מרן הא"א זיע"א שלא הסכים ליקח קוויטל מאותו מקורב ששלח ביתו לגימניה [כו שר"ל בעל הקונו], הלא מכאן מוכח שלא השתמש מרן זיע"א בכוח הכפייה, אלא כשבא אליו הוכיחו על פניו בצורה מסוימת. ושם היה על גופי תורה, ודבר מוסכם על כל [ולוואי שענייני הכפייה הנהגים כיום היו על דברים שכאלו בלבד, וד"ל].

³ דבר שכבר תמה עליו במנ"ח, ומש"כ הגרי"פ מקורו צ"ע, דהלא הא גופא מש"כ המנ"ח, דיפתח ושמואל ור"ג, דין בי"ד הגדול היה להם, ודין סמוכין, ואת"ל דיפתח מוגדר כ'קל שבקלין' שנתמנה 'פרנס' על הציבור, הרי שלא רק בחכמי הדור מיירי אלא גם בכל זט"ה, ולזה גם החינוך לא אסיק אדעתיה, רק לחכמי התורה, וע"כ דיפתח היה חכם בחכמת התורה, וא"כ מנין לנו שלא היה סמור, וגם אחר ד' החינוך הלא הוא יחידא וכו"ע פליגי עלי', וא"א לפתור ד"ז בכך שהוא "נושק" לדאורייתא, ראשית כי סו"ס חיוב אין כאן, אלא הנהגה טובה, אשר ככל הנהגה טובה יש לשקול אותה כנגד שאר הנהגות טובות, שנית כי באמת אין כאן דבר הנושק לדאורייתא, שהרי אין לדמות זמן שבו ברור מי הוא חכם הדור לזמן שאין סמיכה ולא ברור מי הוא החכם.

בחכמת התורה. וכן לא נאמרו הדברים אלא כלפי ד"ת שצריך לברר גדריהם או כלפי חידוש גדרים. ואף שמצינו בפוסקים שכאשר קבלו חכם לרב אזי גם חכמים גדולים ממנו מבטלים דעתם כלפיו (עי' עד"מ שו"ת רא"מ סי' נז), הנה ראשית לכל כ"ז כשקיבלוהו להיות לרב לנידון זה, וכאן הלא לא קיבלוהו אלא למדריך בעבודת ה' ולא למורה הוראות בהלכה וכיו"ב, שנית, הנה שם החכמה היא בערך, ואילו בנידון דידן אינו חכם מחכמים הגדולים שבדור בחכמת התורה, ולא נודע כראוי לכהונת מרא דאתרא.

האם המצווה היא למנות חכם יחיד או בי"ד

עוד יש לדון בזה, שכל הבא לדון בגדרי מצוות אלו, וכל היודע ועד לאשר אירע באומותינו בכל הדורות, יודה, שלא נאמרה מצווה לשמוע בקול חכם יחיד, ומעולם מצוות מינוי שופטים אינה למנות יחיד, אלא למנות בית דין. והמצווה לשמוע בקול חכם הדור הוא בקול החכם ובית דינו, ואף במעשה דר"ג ור' יהושע, הסיוע הגדול שנסתייע בו בעל הקונטרס הלז, מבואר להדיא בגמ' ש'כל מה שעשה רבן גמליאל ובית דינו עשוי, ולא לחינם נאמר כן. שהרי גם כאשר יש לשמוע אל החכם, הלא לא אמרה תורה כן באשר חפצה בכבודו ויקרו של חכם מסוים ליתן לו עטרת תפארת בלבד, ולא משום שיש אדם אחד בדור אשר אחר כניסתו אל היכל החכמה ננעלו שערי חכמה ומדע והוא לבדו בא שם, אלא משום יגיעתו בתורה, וככל רוב יגיעתו עדיין אפשר שתמצא טעות בידו, ולפיכך אמרה תורה להקים בית דין, ושם ישקלו הדברים הדק היטב וכו', ואז מסתמא יצא כנוגה אור האמת מביניהם, וגם אם חלילה יטעו, כאשר מצינו בפר העלם דבר וכדו', עדיפה טעות אחת על טעויות רבים כמו שהאריך בקונטרס הלז. אולם אם יסגור אדם דלתי ביתו ויאמר אני החכם היחיד, הלא זהו מדרכי הכסילות או מדרכי ההתנשאות, ומעולם לא ציוותה תורה על כך. ודוק היטב בלשון ספר החינוך שלא נאמר דבר זה כלפי כל חכם שבדור, או כלפי "חכם הדור" אלא כלפי "הגדולים שבדור", ולא נאמר בחינוך כלל שכאשר יקהלו קהל מישאל בעיר אחת, ומינו לגדול שביניהם לרבם, שהם מצווים לשמוע לקולו של גדול זה בלבד, וכל אשר אמר אחת היא⁴, והוא אינו צריך לילך בדרכי המקום ב"ה ולהיוועץ בבית דינו?

על אחת כמה וכמה שלא אמרה תורה מצווה לשמוע בקול רב שמינו בני קהל לרבם גם אם יחלקו עליו שאר חכמי ישראל, או חכמים אחרים הגדולים הימנו, ואדרבה, על חכם זה גופו מצווה לבטל דעתו כלפי חכמים אחרים הגדולים ממנו. ואם באת להביא ראיה מדברי ר' אליעזר, הלא הא גופא, קודם שגמרו לישא וליתן בדבר, אולם אם חכם מסוים אינו נושא ונותן, ואינו שומע לדעת אחרים ומתעלם מדעתם, וגם בית דין אין לו, אלא שהוא קובע קביעות כפי הנראה לישר בעיניו, ואינו מביא ראיות שבהם אפשר להעמיד דבריו בכור המבחן וכדו'⁵, ועוד אינו נודע בשערים כחכם מופלג שבדור, לא שמענו מעולם שצריכים לשמוע בקולו, ואדרבה, כל קהל שבישראל יפטר רב שכזה במהרה, וכפי הנראה לא ימחו בהם. ורק חורבן הוא לכלל ישראל, שיכולה קהילה שלמה לילך שבי אחר דעת איש יחיד שאינו נושא ונותן עם מי שאינו חושב כמותו כלל. [וגם כוח מרא דאתרא וכדו' יסודו בקבלת הציבור, שהרי כך מתמנה אדם לרב, נמצא שלא היו יכולים האדמו"רים למנות עצמם מעיקרא למרא דאתרא, אלא אם קיבלו הציבור עליהם כן, והכי כן הוא? וכי חסידים כיום שואלים לדעת אדמו"ר בכל שאלה בהלכה? וכי הם מציינים לכל הוראה של אדמו"ר בכל זמן כהקפדה הלכתית? ומה נאמר במי שקיבל שררתו דרך ירושה בלא חקירה ובדיקה?].

מהו "אתרא" בימינו

מה גם למה שכבר דנו הפוסקים בימיהם, לפני מאות שנים [!], כשעדיין דרו בעיר אחת ובכל עיר היתה קהילה אחת, האם יש תוקף מחייב למנהג המקום ומרא דאתרא אחר שאנו שותים מימי כל הפוסקים,

⁴ ומכאן אף תשובה למה שביקש בקונטרס הלזה ליפות כוחו של חכם באתרי' דמר וכו', וביקש להניח שבלוד היו מכינים צרכי מילה בשבת והי' מעשה מצווה, ובב"ב היו הורגים על כך, אולם ברור שאי"ז כך ואף בב"ב לא היו הורגים על כך, והרי כל מי שלומד ספרי הפוסקים יודע שגם שיטות שנדחו מהלכה מצרפים להקל בעת הצורך וכדו', הכי לצרף להקל בעת הצורך, יצרפו, אולם להרוג מי שעשה כן יהרגו? ומה שכיום אין מצרפים שיטת ר"א כי נפסקה הלכה לגמרי שלא כמותו ואף בלוד לא ינהוג כן, ואף הוא עצמו מצווה לבטל דעתו בפני רבים ולא לצוות על דעתו באתרי'.

⁵ והלא גם חכם גדול שבא להכריע במחלוקת, כ' הרמ"א (חו"מ סי' כה) שלא יפסוק כמי שרוצה אלא יכריע ב"ראיות", ודוק עוד בל' הרא"ש שהוא מקורו דהרמ"א "ראיות נכוחות", ומשמע דגם לא סגי בנטיית הלב או בראיות קלושות, אף שכבר יש מחלוקת בדבר, עאכ"ו שאין לו לחדש בלא ראיות נכוחות.

[ע"י מהריב"ל סי' עה], עאכ"ו בימינו, שגם אם קהילת 'גור' מהווה קהילה לאדם אחד, עדיין אין זו קהילתו היחידה, וגם בן עירו הוא, וגם בן משפחתו ומשפחת בני ביתו הוא, ומלבד כל זאת גם הוא שואל אצל רבנים שאינם מרבני אנ"ש גם אם דרך פסיקתם והשקפתם בנושא זה שונה, מה גם כשמדובר באברך כולל העוסק בהוראה ושונה משנת רבנים רבים בעצמו.

גם כוח הכפייה לא נמסר ליחיד לבדו שיעשה כל העולה על רוחו

ובאמת, לא בכוח הפירוש והבירור ובכוח התקנה בלבד אמרו כן, אלא גם בכוח הכפייה ומצוות מינוי שופטים לא מצאנו שנצטוו קהל שבישראל מנות אדם יחיד על הכפייה. ואדרבה, מנהג קהל ישראל בכל הדורות היה למנות ז' טובי העיר, ולא בכדי, שהרי גם עניני הכפייה יש בהם שיקול דעת, ואם ברבים הטעות עשויה להימצא, ביחיד על אחת כמה וכמה, וגם כשהיה רב שבישראל מתקן תקנות, היה גם כן מתקנם יחד עם הפרנסים, כידוע לכל הבקי בספרי תולדות עם ישראל [כדוגמא, ע"י בספר, באהלי יעקב (נמצא באוצה"ח), במאמר לקורות היהודים בפולין], וכן אחר שנתקנה תקנה והיה ספק בה, לא היה הרב מכריע בה לבדו, ועד"מ בפנקס מדינת ליטא מבואר, שבנפול ספק בתקנה יובא הדבר לפני האב-בית-דין "בצירוף בעלי התקנות שישבו על התיקון" ולא לאב"ד הפשט להכריע לבדו, וכהנה רבות. וכך כל קהילה מינתה לעצמה פרנסים [ג' או ו'] ומלבדם 'ראשים', ו'טובים' וגם 'ממונים', וכך כל קבוצת אנשים היו ממונים על דבר אחד, ולא הכל נמסר לאדם יחיד ואף לא לבית דין אחד. ואף הפרנסים עצמם היו מתחלפים, וכגון במקום שנהגו למסור רוב הכוח לידי פרנס החודש ושאר הפרנסים בגדר עוזרים הם לו, הלא היה פרנס לחודש אחד בלבד. וכן הכפייה היתה מסורה לבי"ד, או לרב ופרנסים, שהרי לעולם גם החכם עשוי להיכשל בדבר טעות.

שרה או עבדות? הנשיא והרב גם כן תולים בדעת שאר חכמי הדור

והנה מלבד כל זאת, גם לו נניח שמדין תורה וכדי להעמיד הדת על תילה, צריך, ואפשר, ואף זו הדרך היחידה האפשרית, ליתן כוח כפייה וסמכות מוחלטת לחכם אחד מישראל אשר יכוון ועל פיו יישק כל דבר. הנה, גם א"כ, יש לנו לשאול האם אין שום כללים בהלכה ובגמרא איך נשיא שבישראל צריך לנהוג, האם כוחו מוחלט עד שיעשה כל שברצונו וכל אשר ימרה את פיהו אחת דתו להיענש וכו'.

וכבר בעל הקונטרס הלזה הכין יתד ופינה לסוגיא זו במה שהביא ממעשה דר"ג ור' יהושע, אשר ביטל ר' יהושע דעתו לר"ג עיי"ש בקונטרס. והנה הגם שיש לדון ולחלק מנידון דר"ג ור' יהושע לנידון דידן, אשר שם מיירי בכוח מיוחד שמסור לבית דין ובאמת חלות יו"כ תלוי בב"ד הגדול ולא במולד וכו', ואין ללמוד ממנו לכל דבר, וכן יש לחלק בין דבר הנוגע ליסודות הדת וכו', והלא כמה וכמה נחלקו רבן גמליאל ור' יהושע במשנתנו הרבה, ולא קי"ל כרבן גמליאל לגבי ר' יהושע, ואין לנו ללמוד כלל דהלכה כנשיא, וגם כרשב"ג, הא דכייל ר' יוחנן דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתו, הוא חד אמורא אליבא דריו"ח, וגם זה חוץ מג' מקומות, וגם זה אפ' שרק במשנה ולא בברייתא כנודע מדברי הראשונים בזה, וגם בעיקר כלל זה אפשר מאוד דלא קי"ל כוותי' אלא היכא דמסתבר לן טעמי' [ע"י בספרי הכללים בזה], וכמה וכמה מקומות אשר לא פסקו כרשב"ג בברייתא לאין שיעור וגם במשנה בכמה וכמה מקומות כפי שיוכח בקל לכל מי שיבוא כלל זה בכור המבחן וכו'. הרי שאין כלל שצריך לבטל הדעה אל הנשיא.

ואדרבה, בגמ' [ברכות יח:] מבואר להדיא להפך, שאם הנשיא מבקש לכפות דעתו על הקהל, ואף מצער אותם בנוגע לעניינים אלו, הרי מעבירים אותו מנשיאותו, ומה שעשה ר"ג לר' יהושע בעובדא זו דיום כיפור הוא ממה שגרם לחכמים להעביר את ר"ג מנשיאותו כמבואר בגמ' שם. הרי שגם אם בשעת הצורך יש לנו לנקוט כמידת ר' יהושע במעשה שם, הרי אם הנשיא נוקט ג' פעמים במידת ר"ג, עלינו לנקוט במידת חכמים ולהעביר את הנשיא מנשיאותו. מכל זה מבואר, שנשיאות הנשיא תליא בהסכמת הציבור, ואם הוא מצער את העדה, אין אומרים לכך נבחרת, אלא אדרבה, מעבירים אותו.

וכמה היה כוחם של רבני הקהילות מאז ומקדם תלוי במידת הסכמת קהלם, וכמה השגיחו על זה, והנה לא מיבעיא שכל רב נבחר על פי הקהל, ולא נתמנה עליהם בעל כרחם [כלומר: מקור הכוח הוא מן הקהל], הנה מעיקרא כשהיו מקבלים הקהל רב עליהם לנשיא, היו מקבלים אותו לזמן קצוב, ויש שהגבילו כהונת הרב לג' שנים, ויש שאף לשנה אחת, ולעתים היה הרב מתחייב לקהל לזמן רב אולם

הקהל לרב לא [וכמו שמצינו שהרב התחייב ל"ב שנים, אולם הקהל התחייבו לו רק לו' שנים] הרי שהגבילו את כוחו של הרב, ואף באופנים אלו, מצינו שהדיחו רבנים ממשרתם [וראה מה שעשו קהילת קלויזנבורג לרבם, באשר בדרשתו ה' נראה חשד ציונות, והדיחוהו תיכף, והגם שאין לנו המשפט לומר אם צדקו, הלא בוודאי לא חשבו עצמם לעוקרי הדת], ואף שפעמים שעשו שלא כדין, הנה פעמים שעשו כדין, הרי שלעולם עומד הרב למשפט הציבור אם נוהג הוא כהוגן או לאו, ולא שררה יש כאן אלא עבדות, ולעולם יש לבחון את החכם אם אכן משרת הוא את הציבור במשא הקודש, או שמא הוא משרת את עצמו, או גרוע מכך, סבור שהקהל עשויים לשרת אותו.

ובאמת הלא גמרא ערוכה היא, שאין ממנים פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בציבור (ברכות נה). ואף הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו כשבא למנות ממונה על בניית המשכן, נמלך במשה רבינו ע"ה, והיינו הגם שמשה וודאי היתה כהונתו רמה מעל בצלאל שעשה כאשר ציווה ה' את משה, מכל מקום לא כפה הקדוש ברוך הוא את המינוי על משה וישראל, משום שבאמת אי אפשר לכפות על צבור מינוי כלשהו, הן משום שזו זכות הציבור שינהג בהם איש אשר כלבבם, והן משום שאי אפשר לכפות במציאות כן, וכאשר עינינו הרואות שכל הנסיונות להשליט מאן דהו על הציבור שאין הציבור חפץ בו או באופן שאין הציבור חפץ בו הרי זה גורם רק להרבות ריבון אחריו. ומעתה אם נמלכו הציבור בעצמם ואמרו מקח טעות הוא זה מעיקרא, או שהפרנסים הולכים וכובשים תחת ידם את הציבור, ומורים הנהגה לציבור גם בדברים ואופנים שלא עלתה על דעת הציבור, כלשנות דרך הלימוד מכלל ציבור היהדות החרדית וכדומה, דוודאי אין להם מקום לנהוג בשררה זו.

ואם באת לשאול בכל אופן שיחלקו רבים כנגד רבים או יחיד כנגד יחיד, האם אזדא ליה דינא דזקן ממרא, והיאך נכוף הדין. הרי תשובתך בצידיך, דפשוט שבכהאי גוונא לא נאמר דין זקן ממרא ובאמת אי אפשר למצוא תרופה למצב זה, שאם אכן חכמי ישראל חלוקים, ורוב חכמי ישראל או מחציתם סבורים שאין בכח בית דין להורות, לא ימלט הדבר שנתהפך לשני קהילות, וכפי אשר ארע באמת. מאחר שבאמת אי אפשר לכוף על רוב החכמים כנגד דעתם, ואי אפשר גם ליחיד להפוך כנגד יחיד. ולא מסברת הלב בלבד הדברים אמורים, אלא כן הוא מבואר ממה שמצינו בכל מקום דין "זקן ממרא" כחכם יחיד בלבד, וכנגד הסנהדרין, והדברים מבוארים להדיא גם במשך חכמה פר' כי תצא עיי"ש (ד"ה ובערת) שכל וז"ל: שזו רעה חולה מתפשטת בכלל האומה הישראלית שאם לא יבטל היחיד דעתו **להרוב** הגדולים באומה תרבה הרעה ויעשו בני ישראל אגודות אגודות וכו', כי כבוד האומה וקיומה אין בכוח [הבי"ד] למחול, וכמו מלך שמחל על כבודו דאינו מחול כי כבודו הוא כבוד האומה, וזה חלק גדול מכוונות התאוה להיות מצויין וממציא דרך חדש ולהבדל מן הכלל עכ"ל, הרי דבבא לחדש וליבדל מכלל ישראל הדברים אמורים.

האם קיבלו הציבור עליהם את האדמו"רים כמרא דאתרא

והנה, גם אם נקבל את כל טענות הקונטרס וניתן לאדם אחד את ההנחה שהוא חכם בתורה, ונקבל חכם יחיד, וניתן לו כוח כפייה על כל דבר כראות עיניו, ונאמר שהוא מרא דאתרא וכו', אחר כל זה, הנה יש לנו להתבונן ביסוד דין מרא דאתרא, שהרי יסוד דין מרא דאתרא הוא בקבלת הציבור את הרב עליהם כמבואר בפוסקים, וכידוע מתולדות הקהילות. ובנידון דידן, גם אם האדמו"רים ראו לנכון להפוך את קהילות החסידות ולהיות "מרא דאתרא", הנה יש לברר מה קיבלו הציבור עליהם. והנה מעיקרא לא חשבו הציבור ליתן לאדמו"רים כוח מוחלט שכזה, אלא היו דבקים מצד עצמם בצדיקים מתוך חיבור פנימי עמוק והכרתם בצדקתם ורוח קדשם, ולכן חשבו לנכון שמסתמא מה שיאמרו הם נכון לשמוע אליו כשומע למשה מפי הגבורה. מה ארע עתה? עתה רפה הדבקות ורפה החיבור הפנימי הללו אצל הרבה מחשובי אנ"ש, ומשום מה נראה להם שאך הבל נחלו עתה בדורינו, ומחמת כן הוזקק בעל הקונטרס להפוך את מה שייסודו בדבקות והרגש פנימי לדבר מחויב על פי הלכה, דהיינו לדבר שאינו תלוי בפנימיות לבו של אדם. אולם מה נעשה ולא כן הוא, חסידים קיבלו את רבותיהם מכח דבקות והרגש ולא בתורת "סמכות הלכתית" המחייבת גם בשעה שאין לה מקום על פי תורה ושכל, ומה שרוצים להפוך דבר שייסודו בהרגש חסידי פנימי לדבר המחייב על פי הלכה, הרי הוא להכחיש המציאות.

גדר שמאל שהוא ימין, וגדר אמונת חכמים וביטול לצדיקים

ואם יבוא השואל וישאל, וכי נתת דבריך לשיעורים, ואימת נאמר שמצווה לשמוע לקול דברי החכמים אפילו אומרים לך על שמאל שהוא ימין, ומי יאמר לחכם עד פה תבוא ומכאן ואילך ברר דבריך, והלא מעתה ייפול היסוד ובנפולו ייפול הבנין, באשר כל אחד יאמר בנידון זה לא נאמר על שמאל שהוא ימין.

הלא התשובה פשוטה ביותר, דבאמת ענין זה של 'על שמאל שהוא ימין', לא ימלט מלפרשו באחד משני פנים, או משום חכמת הבית-דין וחכמי ישראל שבכל דור ודור, או משום הסמכות שנתנה להם תורה. והנה, אם משום חכמת הבית דין וחכמת חכמי ישראל שבכל דור, הלא וודאי לא יניח אדם מישראל כלל, אשר רב גדול, ואפילו גדול עד למאוד, אשר מתחילה היה בידי חכם חברו לחלוק עליו בדבר ה' זו הלכה, הנה כאשר נתמנה וישב בסנהדרין נפתחו לו מעייני חכמה ונעשו לו כליותיו כתרי רבנים המלמדים אותו חכמה שלא למדה עד הנה בבית המדרש. ואם כן מה טעם יש לחכם חברו לבטל חכמתו שלו בפני חכמתו של חברו? והתשובה פשוטה, שבאמת אילו היה יושב חכם זה לבדו לדון, וודאי לא היה מקום לומר לו בטל דעתך בפני דעתו, ורק מאחר שחכם זה אינו יושב בסנהדרין לבדו, אלא יושב עם עוד שבעים ואחד מחכמי ישראל, וכולם נשאו ונתנו בדבר, ולא זו בלבד שדנו בינם לבין עצמם, אלא אף שמעו דברי החולקים עליהם מחוץ לבי"ד [אשר כידוע לכל הלכה פשוטה ביותר שלא נאמר דין זקן ממרא אלא אחר שעלה לבי"ד הגדול ושמעו את דבריו ולא ישרו בעיניהם, אז עליו לבטל דעתו בפני דעתם], ומאחר שהסכימו רוב החכמים דלא כחכם זה עליו לבטל דעתו. הגע עצמך, שאחר שישבו גדולי ישראל שבדורנו בדונם על כלי המשחית הטכנולוגיים, יבוא מאן דהו ויערוך מחקר כלשהו אשר מסקנותיו יהיו שכלים אלו אינם מפילים חללים בכרם בית ישראל, ויציע הדבר לפני גדולי הדור שליט"א מכל החוגים, והם יישבו על המדוכה ויחקרו ויאמרו אשר אין מסקנות אלו נראות בעיניהם, ואין העובדות מוכיחות את המסקנות וכדו', וכי חכם זה שיערוך מחקר ימשיך להחזיק בדעתו, הלא אך פתי הוא לומר לי לבדי ניתנה חכמה. אולם כל זמן שאין הנידון בחכם אחד מול רוב חכמי ישראל, מאיזה טעם וסברא יוכרח אדם לומר לפלוני לבדו נתנה חכמה. אדרבה, אחר שרואה רוב חכמים סבורים כמותו, עליו להודיע לחכם היחיד דעתו, ואם חכמה עמו, יבטל הוא דעתו בפניהם.

אמנם אפשר לדון בזה מכח הסמכות שניתנה לבית דין, אשר גם אם ישר בעיני חכם זה להחזיק שטועים בעיני הבית דין ויש לו טעם דמוכח ע"כ, ולא מחמת רום לבבו סבור הוא כן שהבי"ד טועים אלא באמת טעמו ונימוקו של אמת עמו, עליו לבטל דעתו מפני שיש לבית דין סמכות להורות הלכה, ואמרה תורה עשו כדבריהם, ואל תורו אחרת מדבריהם, אף שהאמת אתכם. ולדרך זו, בוודאי אין לחכם לומר טועה אני, אלא שאין לו להורות בציבור כנגד החכמים משום שדעת תורה היא שהסמכות עדיפה על קיום מצווה אחת בדקדוק, שאם לא כן יפול הבנין, אולם הנה הא וודאי שלדרך זו הגדר הוא שהחכם הסבור שלא כבי"ד הוא הצודק, אלא שאין לו להורות להדיא אחרת מדבריהם [וכראי' לדרך זו שכאשר נודע לבי"ד שטעו, הם מביאים פ' העלם דבר, ואם הזקן הקל כדבריהם צריך להביא חטאת יחיד, באשר חטאו אינו כלול בחטאת הציבור, המה שמעו בקול הבית דין, והוא לא היה לו להקל מאחר שיודע שטעו ואכמ"ל].

והנה גם לדרך זו, אין לנו לומר שניתנה סמכות לבית דין באופן שיוכלו לטעות ולהטעות בלא ליתן לדבר שיעור. וגם אינו מסתבר, מאחר שהאמת כדברי החכם. והלא עיקר הדבר לא נאמר אלא כלפי הבית דין, כלומר, מאחר שע"פ תורה וע"פ שכל צריכים שתהיה בית הוראה אחד גדול שיכריע במחלוקות וגם המה לא ימלטו מהטעות, אמרה תורה להקים בית דין שכזה, אולם לצמצם את כוחו ולמעט האפשרויות שיטעה, ולכן לא ציוותה תורה כן אלא לבית דין הגדול, דהיינו שיש שם רוב דעות, ונושאים ונותנים בדבר, ושומעים דברי החולקים עליהם, ואחר כל זה, מאחר שהטעות מועטת באופן שכזה, והצורך גדול אמרה תורה לילך אחר דבריהם [כהנהגה ולא כאמת], אבל לא ליחיד, שלא ידענו חכמתו בחכמת התורה, אשר הרבה מחכמי ישראל חלוקים עליו. ואף כאשר נתנו כוח למרא דאתרא, הנה מלבד אשר יסוד הענין הוא בקבלת הציבור וכבוד הרב [עי' ערוה"ש יו"ד רמב ועוד] (ובנידון דידן לא לזה קבלוהו ולא שייך כאן קבלת הציבור וכמו נתבאר), הלא גם המרא דאתרא על הרוב לא היה יחיד אלא היה אב בית דין, ויחד עם ז' טובי העיר, וגם היה שומע את דברי החולקים עליו ונשא ונתן בדבר עמהם והראה פנים לדבריו, ואדרבה, אם לא היה מראה פנים לדבריו הלא היו מריצים אגרות בדבר לגדולי הדור,

כאשר מצינו בכל ספרי השו"ת אשר רבנים בעיירות קטנות שהיו חכמי העיירה האחרים חולקים עמהם, היו הרבנים או החכמים מרוצים דבריהם לפני גדולי ומאורי הדור בעת ההיא, כגון אצל הנוב"י, או אצל הגרעק"א וכדומה, והמה היו מחוויים דעתם, ואם רוב גדולי הדור היו סבורים אשר אין הצדק עם המרא דאתרא, הלא היה המרא דאתרא מבטל דעתו בפניהם. וכן בגדולי הדור בינם לבין עצמם, אשר היו נושאים ונתנים בדבר מוביאים ראיות ברורות לדבריהם. ואדרבה, אם באמת המרא דאתרא לא היה שומע בקול עצת חכמים, הלא לא זו בלבד שלא היו מחדשים נשיאותו [אחר שנלקח מראש לזמן קצוב], אלא גם היו מעבירים אותו ממשרתו.

ואם תאמר ואם כן, לעולם יפול כוחו של הרב. הלא תשובה בצידיך, אדרבה, הלא אם לא נעשה כן, יוכל רב אחד להעביר את רוב עיירתו על דברי תורה, באשר דבר מלך שלטון, וע"כ ששום הנהגה בדרך קיצונית אינה טובה ואינה ראויה על פי תורה והלכה וגם לא על פי שכל והגיון, אלא לעולם יש צורך ליתן גבול לכוחו של הרב ולילך בשביל הזהב, כשם שיש ליתן גבול לכוחם של הציבור להעביר את הרב, אולם ליתן כח לרב אשר לא יוכלו חכמי הקהילה כלל להרהר אחריו או לערער עליו, ואף אל כאשר חכמים שלא מקהלים יצדיקו דבריהם, זו הפרזה על המידות שאין לה טעם ומקור בתורה.

בירור המציאות וההיסטוריה האם היא כפי שתוארה בקונטרס

המעין בקונטרס נמצא למד שקבלת רעיונות הדמוקרטיה, הביאה לכך שהעולם כיום הפך לחילוני. כלומר: דמוקרטיה מביאה לידי כפירה וחיי תאוה. לטענת בעל הקונטרס, אם נחקור מה גרם לכך שכיום 98% [להנחת בעל הקונטרס] מכלל ישראל אינו שומר תומ"צ, הרי זה מפני שהדמוקרטיה מולכת בכיפה. כי אם אין כוח כופה, אין אנשים מוכנים לשמור תומ"צ. וכביכול לא רווחו בעולם רעיונות של "קדמה" [לדבריהם עפ"ל], וכאילו עצם מסורת התורה מאב לבן אין בכוחה להחזיק את עצמה בלא כוח כופה, ולעומת זאת לכוח הכופה די בלעדיה, עד שאין מקום לומר שאם העברת המסורת מתרופפת מכל מיני טענות העולים בלב זדון וכיו"ב, הרי שגם בלא דמוקרטיה, אנשים מפסיקים לשמור תומ"צ. וכאילו מהפכת העיור לא השפיעה, וכאילו שינויים בדרכי המדע לא השפיעו, וגם לא הורים שלא ידעו לחנך וכעסו על ילדיהם במקום ללמדם נכוחה, ולא השפיעה העובדה ששלטון הגויי הסכים שלא להבדיל בין ישראל לעמים [וחששות בעל התניא מרעיונות הצרפתי שדגל בשוויון והקרבות בין יהודים לגויים לא היו נכונים], וניסיון העושר אשר אצל העמים והכופרים ועוני אצל החרדים לדבר ה' לא השפיע, כלום לא השפיע, החילון נולד בגלל שרבנים לא יכולים לנדות. שכל זה זה 'אולי' גדול.

אבל גם אם נלך עם 'אולי' זה, שהדמוקרטיה הולידה את החילון. ניחא. אולם כאן הבן שואל, אם רעיון כמו חילון אינו נולד בחלל ריק אלא נולד על ידי רעיון של "דמוקרטיה", מה מוליד את רעיון הדמוקרטיה עצמו? המעין בקונטרס מקבל את הרושם שמאז ומתמיד היה רצון אנושי לדמוקרטיה, או בנוסח אחר: לפריקת עול. אולם דבר זה נעצר תדיר ע"י עונשים שונים כעונש הנידוי, וברגע שנתקבל הרעיון שאין לנדות, השתחררו יצרי איש הרוצים בפריקת עול. אולם עדיין חסר תבלין בדבר, שהרי מעתה נשאל: מה פתאום התקבל רעיון שאין לנדות? מה פתאום נולד בכלל רעיון שכזה? ומה הביא מלכים לקבלו? אם מאז ומעולם רצו אנשים בפריקת עול, מאי טעמא בימי קדם לא הסכימו לרעיון זה כלל, ואילו אחר מאות דורות מאז המבול, כן התקבל רעיון זה?

לכאורה יותר נראה להציע שההפך הוא הנכון: לעולם יש שינויי רעיונות כלליים בעולם, רעיונות אלו משפיעים על המדעים השונים, והשינויים שבמדע משפיעים על הרעיונות וחוזר חלילה, ומאחר שחשבו בני אדם עצמם למתקדמים מבחינת המחקר והמדע, ויכול הטכנולוגיה, נוצרו שינויים שהולידו רעיונות חילוניים, ורעיונות אלו הולידו את הרעיון שכל בני אדם שווים, וממילא את האמונה בכך שאין חילוקי מדרגות בין אנשים וכדומה, ומכך נולד רעיון הדמוקרטיה. ולדברינו נמצא שהחילוניות והכפירה הולידו את הדמוקרטיה. וכידוע לכל לומד את תולדות העולם, שרעיונות של כפירה החלו הלוך וגדל עוד בזמן שמלכו מלכים, ורק אחר שנים רבות החלו לחשוב על דמוקרטיה. ומעתה, גם אם לדמוקרטיה הייתה השפעה שגרמה לפריקת עול, הנה לא היה אפשר שלא תהיה לה השפעה. כי אי אפשר להילחם בתוצאה, בדמוקרטיה, ויש להתבונן ולהילחם במקור, והוא החילון, שהוא תהליך שקורה כשחודרים

תפיסות מסוימות לעולם. התפיסות האלו חודרות קודם לדמוקרטיה, והם גורמות לאנשים לראות את הכוח המנדה ככוח אכזרי שאינו צדק, כוח התנשאות של אדם על זולתו השווה לו.

בדורות הקודמים, בעולם בעל תפיסות אחרות, נקרא להם תפיסות "דתיות", הכוח לנדות נראה בעיני בני אדם כרעיון נכון וצודק, ולכן גם כשנידו משהו, הרי לא התנגדו לכך, לפחות האחרים, שראו את הנידוי, אדרבה, כולם הבינו כבעל הקונטרס כמה חשוב לנדות. בשלב מסוים, משתנה התפיסה, ויש התנגדות לעצם מושג הנידוי. כאן כבר אין טעם לנדות. הרב יכול להמשיך לנדות, אבל אז יתנגדו לרב עצמו. הרב יכול להמשיך לדבר על דעת תורה ועל צורך בכפייה, אבל אנשים יתנגדו לדעות אלו ויבואו ליצר את מושג הדמוקרטיה משום שהם מתנגדים לנידוי עצמו. אין טעם לנדות בעולם שיש בו תפיסות שכאלו, הנידוי לא יביא דבר, אלא יגרום לאנשים להתרחק יותר.

נסביר זאת יותר. בעולם שקדם לתפיסות החילוניות, הכפייה לא נעשתה כדי להשליט על אדם דעה שהיא זרה לו, אדרבה, היא נעשתה להשליט על יצרי אדם את הדעה שגם הוא בעומק לבו מבין. לכן כשבאו לכפות אותו, הוא גם הבין זאת. הכופה, לא היה נתפס כל כך כאויב, אלא כשומר הסדר. דרך משל, כאדם שנקנס כיום על ידי שוטר על נסיעה במהירות מופרזת מאוד. הוא לא חושב את השוטר לאויב [אא"כ השוטר מתנהג בצורה מתנשאת או אוקף את החוק רק על בנ"א מסוימים, ומגמתו האמתית היא להתנקם מאויביו והאמצעי לכך הוא באיצטלא דשמירת החוק וכו'], לכן, גם שמצערו שהוא נענש על ידי השוטר, והיה מעדיף שהשוטר הזה לא יהיה כאן עכשיו, עדיין ניחא בעיניו עצם המושג 'משטרה', הוא מבין את הצורך בה. הוא מצטער על מה שהוא צריך לשלם, אבל הוא לא מרגיש ש'גנבו אותו'. לעומת זאת, בעולם שבו אדם לא מבין את הרב הכופה, כשרב בא לכפותו הוא חש איום: הרב מתנגד לו, רוצה לכפות אותו לדבר זר לו: "זה דרך הטבע, בהתגבר המנגד יוגבר העצם" (משך חכמה ואתחנן ד"ה ואהבת). בעולם חילוני, אין מקום לדבר על כפייה, כי היא לא תביא תועלת, אדרבה, היא תגביר את השנאה.

ההסבר הזה, אינו הסבר מודרני הלקוח ממשנת איזה מחקר, ההסבר הזה כבר מופיע בחזון איש ביו"ד (ס' ב), כשהחזון איש מסביר שהיום אין מקום לדבר על מורידין ולא מעלין, כי זה רק יגרום להתרחק משמירת תומ"צ, כי בעולמנו השימוש במורידין נראה כאכזריות ולא כצדק. בדיוק מה שאמר החזון איש על מורידין, נכון גם כלפי כל שימוש בכוח כפייה, כמו בנידוי. השימוש בכוח הכפייה בעולם שלנו, גורם רק להרחיק מן מה שכופים עליו, גורם לאדם לחוש מאוים מכוח כופה, ולא זהה עמו. והלא לעיני אמונה בקב"ה וכל עניני התורה ומצוות, כמה יודע בעל הקונטרס להבין שהחינוך הבנים בכלל צריך להיות באופן המתקבל, ולירד לליבו וסוף דעתו של אדם, וכמה הרבתה להרחיק השמאל דוחה, עאכ"ו כשהימין דוחה, וכמה ממעטים כיום להעניש בכל הנוגע לעניני תורה ומצוות, ובינים כי העונשים מזיקים, וכי דייקא כשנבוא לענין אמונת צדיקים נשתנו הנידונים, אתמהה.

אחד מאלו שזיהו בטוב וביושר מגמה זו היה כ"ק רבינו הפני מנחם זיע"א. כאשר רבינו זיע"א החל להנהיג את עדתו ברמה, הדבר לא היה פשוט מעיקרא, שהרי היו שחשבו וציפו שאדמו"ר שליט"א ינהיג את העדה, והם כמובן התאכזבו מכך שהוא לא קיבל את ההנהגה, והיו מדברים נגד אדמו"ר זיע"א. ולא זו בלבד, אלא אף אדמו"ר שליט"א דיבר כמה פעמים בביקורת על אדמו"ר הפני מנחם זיע"א, ופ"א אף רצה לדבר כנגד הנהגת ישיבות גור קבל קהל ועדה בזמן נשיאות הפני מנחם זיע"א, מה שלכאורה היה עינו פקוחה עליהם והיה מתפרש כדברים נגד הנהגת הפני מנחם, ועוד כיוצא בזה, אשר א"צ להזכיר. והנה אדמו"ר זיע"א התעלם מכל זה, ולא זו בלבד, אלא גם כאשר נערכה כתבה נגד האדמו"ר זיע"א בעיתונים, לא הוטרד האדמו"ר זיע"א מכך, והעדיף שלא לנצל את השימוש בסמכות, ואף לא רצה לדעת כלל מי פרסם את הכתבה, וסרב להצעת אדמו"ר שליט"א לבדוק הדבר ע"י חוקר פרטי שיממן אד"ש מכיסו, ואדרבה, כאשר אי מי מאנשי אד"ש התנהג באופן מבזה כלפי אדמו"ר זיע"א וביקשו כמה חסידים לזרקו מביהמ"ד, הניעם אדמו"ר זיע"א באומרו שמעשה של קנאות צריך להיעשות לש"ש בלבד, ואם אינם בטוחים בעצמם שרק לש"ש כוונתם, אל להם לעשות זאת, והם כמובן ירדו מהרעיון. נמצא שאדמו"ר הפני מנחם זיע"א, דרך הנהגתו היתה שלא לשים אל לב לכל אותם טרדות

וניסיונות להמעיט מכוח השפעתו. לעומת זאת, המערכת אצל אדמו"ר שליט"א עוד מראשית הנהגתו⁶ הקפידה מאוד לשמור על כוח סמכותו, שלא יזלזלו בכוח זה, שלא ימעיטו בערכו וכו', ומה שלא מיחה אד"ש בזה הוא בוודאי לש"ש, כדי לשמור על כוח הנהגתו להנהיג את הציבור. וכל מי שניסה לעורר על כבודו, או שרק נחשד בכך עם טעם או בלא טעם, הרי שהיו מוחים בו מחאות נמרצות וכו' והענישוהו, כידוע מכמה וכמה מעשים שהיו בכמה וכמה שנים.

ועתה, צא ולמד מה עלתה בידם: אדמו"ר הפני מנחם זיע"א, שלא הקפיד על כבודו ועל ערעור כוח סמכותו, ולא שם ליבו לשמור על כוחו וכבודו, היתה סמכותו הולכת וגדלה, ואם בתחילת הנהגתו היו מפקפקים בזה, הרי שהללו בטלו במיעוטם ולא היה קולם נשמע כלל באזני אנ"ש כלל בהמשך ימיו, ואילו אדמו"ר שליט"א שקיבל את ההנהגה 'על מגש של כסף' כדאמרי אינשי, כיוון שהחלו להקפיד ולשמור על סמכותו ולהעניש ע"כ וכו"ב, הרי כוחו הולך ופוחת, ואנשים רבים מדברים כנגדו, ואם מנסים לחסום את פיהם בשטיבל, הרי הם מדברים על כך ברחוב; ואם אי אפשר לכתוב בעיתון במפורש, הרי כותבים במייל ברמז וכו', עד כדי שדומה שאין תקנה לכך. וביודעי ומכירי קאמינא, דגם בקרב אנשים צעירים בני כ"א שנה וכדומה, שנולדו כג' שנים אחר פטירת כ"ק רבינו זיע"א, ולא ידעו אלא את אדמו"ר שליט"א, אנו מוצאים בזים ומלגלים לאדמו"ר שליט"א ר"ל, עד כדי שהשפעתו עליהם יכולה להיות רק שאם יאמר כך, יעשו הם בהפך. ואם נשאלם מנין הבוז הגדול שהם רוחשים לאדמו"ר שליט"א, אפשר שידו אף הם בעל כרחם בכמה מעלו טובות שנמצאו בו כמלאך רע העונה אמן, ואעפ"כ חלק גדול מהם יענו שהם הושפעו מאוד מדרך ההנהגה בחצרו להקפיד על כבודו, וממה שמרבים [שלוחיו כמותו] להעניש באופנים שונים על כל הנוגע לכבודו. ואם היה אד"ש ואנשי חצרו נוקטים בדרך של העלמת עין מכך, הרי היה כבודו גדול בעיניהם ובעיני כל העם.

שימוש בכוח כפייה כשנראה שאינו לש"ש – מפחית מהסמכות של המנהיג.

וכל זה היה גם אם אכן היינו יכולים להניח לנכון שכל מעשי ההקפדה בהנהגת אדמו"ר שליט"א הינם רק משום החשש לעצם הערעור על הסמכות, שאם תתערער, מחמת כן תתערער שמירת התורה כדבעי והיה מוכח כן לציבור. אולם מה נעשה, ולעתים הלב אומר שלא כן הוא. ואף אם שוגה הלב, והלא אין אנו יודעים כל דבר לפרטיו, עכ"פ יש מרגשים על כך שמא הדאגה לכבוד ולכוח הנעשית על ידי אנשי אד"ש, אינה רק בשל ערעור הסמכות, אלא בשל הרצון לשלוט ולצבור עוד ועוד כוח. ותחושות לב שכאלו, הם היו ממה שהניע אנשים גם להתנגד בזמנו לכוח הנידוי, כי היו מפקפקים האם באמת בעלי הכוח לנדות מנדים רק לעת הצורך וכו', וכמובן שלא בגדולי הדור באמת עסקין, אלא בכוח הנידוי שהיה מסור בידי הקהל, והיו רבנים שקנו הרבנות בממון כנודע, או שלא נמצא יורש אחר, והיו ראשי קהל שלא נהגו כשורה, והיו נוהגים איפה ואיפה וכדו', וכל זה גרם לבני הקהילה לחוש כמה וכמה פעמים שיש עוד כמה וכמה שיקולים בענין זה, ושלגברים מקילים יותר בטענת רבי מכבד עשירים וכדומה, וממילא פקע האמונה שחשו כלפי כל הרבנים המנדים, עד שבאנו גם מטעם זה למצב המבואר בחזו"א שהענישה מרחקת מן האמונה ואינה מקרבת אליה. וכך הוא גם בעניינינו.

אפשר לומר שרק בתחושות לב עסקין, אולם גם על כך נשאל, למאי נפקא-מינה? סו"ס הנידוי [ושאר דרכי אלימות הנהוגים כיום כאשר אין ביד החכמים לנדות] אינו תכלית לעצמו [על פי תורה], אלא כדי לגרום לכך שישמרו על דברי התורה, ואם אינו מביא לכך, אף אם הוא בשל טעות הציבור, ממילא אין כל הצדקה לעשות כן, מאחר שרק ההפך עלתה בידם. מה גם שתחושות לב אלו, לעיני בשר יש להם על מה שיסמוכו, הן מצד קולות לגברים, הן מצד חוסר ההקפדה בדברים שמערערים יותר את ענייני הדת, הקפדה יתרה גם על דברים של מה בכך, שארעו באופן שאילו לא היתה המערכת שסביב אדמו"ר נוקמת ונוטרת על כך אף אחד לא היה יודע מכל זה ולא היה מערער סמכותו כלל [כגון המעשה שהי' בארה"ב בקיץ העבר, אשר גם אם המעשה היה כפי שמציע הצד דאד"ש, מ"מ אנ"ש בארץ לא היו

⁶ ואף עוד בטרם נמצא מאן דהוא מערער ע"כ. כידוע, שגם הגר"ש אלתר שליט"א בראשית ההנהגה דהיום היה חוזר ומדבר על התקשרות לאדמו"ר דהיום, וכלשונו בכמה נאומים שנאם במקהלת עם בקריאת שם לת"ת פני מנחם ב"ב, בכינוס הגדול שנערך בביהמ"ד רלב"ח בט"ז אד"א תשנ"ז ועוד, וכל מי שהכיר אז, יודע שהאמין באמונת צדיקים שלמה באדמו"ר דהיום ורק מחמת המערכת שחשדה בו והרבחה להעיר לו ולענשו ומחמת כן גבה טורא בינייהו, ואכמ"ל בדברים המצערים [בפרט כשהם נעשים באיצט"ל של שמירת הדת, ונמצא קיומה זהו ביטולה], וגם אי"צ בזה, באשר הם ידועים לכל.

יודעים מכל זה כלל, ולאנ"ש בארה"ב לא הועילה המחאה כידוע], או גם באופנים שאינם נוגעים לעצם הסמכות של אד"ש, כגון נקימה ונטירה ושנאה שנעשו על ידי המערכת עם כאלו שלא נהגו כדעתה ורצונה בעניינים שאינם נוגעים להנהגת חסידות גור עצמה, אשר מחוצה לה וודאי אין מקום לדבר על סמכותו [כגון בבחירות לעיריית ירושלים תשס"ט, אשר יהיו מה שיהיו הטענות לעסקנים על מאיר פורוש, הלא סו"ס מעשהו בענייני החינוך העצמאי קיבלו הסכמת רוב גדולי הדור אשר נתנו עמו יד בכינוס הידוע, וממילא מה מקום להלחם בו יש, והלא אינו מבני הקהילה ואינו אמור להיות כפוף תחת סמכות אד"ש], וכגון במי שהיה יכול לעשות עמהם טובה שאנשי המערכת גערו בו וכיו"ב וכנודע, ואם יחפוץ בעל הקונטרס, אפשר לנו לשוחח על כך בהרחבה, להביא מעשים מפי עדים ברורים ונאמנים. וממילא שוב אצדא לה ההצדקה לענוש על כך, גם בשעה שאכן יש צורך בכך כדי לחזק את אימתו המוטלת על הבריות, שהרי הדבר יביא רק את ההפך [וע' ר"ה יח: פרנסים המטילים אימה על הציבור וכו']. וברור שאין מקום לדון מכח כפייה אלא במקום שהתועלת בצידה, וגדר תועלת היינו חיזוק הדת, כגון שמחמת כן לא יקנו רבים מכלי המשחית הפורצים את מחננו באמת וכיו"ב, ואם אין מעשה הכפייה נעשה רק באופן זה, הרי שאין כאן מצווה אלא עברה דלא תונו. ואם ספק הוא, הרי שספיקא דאורייתא לפנינו.

ומדי עסקינן בזה אנו באים לנקודה נוספת בענין הכפירה שר"ל רבתה בדורות האחרונים, כנודע לכל מי שבקי באמת במהלך דברי העולם, אשר המושג 'חילון' יש לו שני אופנים: א. חילוניות כצורת חיים של בני אדם חלושי אמונה וכיו"ב. ב. חילוניות ביחס לממסד ומערכת אשר הם נתפסים כמערכת כח ולא כמערכת צדק. והנה באמת, מה שגרם עוד לבני אדם לפקפק הרבה בענייני הדת ולהוליד את מושג החילון היה מה שהרבו להשתמש בכוח הכפייה שלא כדין לכל מיני עניינים, וכן השתמשו בכוח האמונה בקדושת הדת בכדי להשיג רווחים מענייני העולם שלא מענייני הדת, כמו ממון שהרבה כמרים לקבל עבור ווידויים ומחילות וכדומה, ודברים אלו גרמו לבני אדם שלא להאמין באותם הממונים על ענייני הדת, כך היה הדבר בעולם הכללי אצל הגוים, אשר השחיתות תואמת את דתם ודעתם, ודבר זה גרם לחוסר אמון במושג דת, וכמובן שמה לתבן את הבר ואין לדמות צדיקי ומנהיגי ישראל לרשעי דורם ימ"ש, אולם בסופו של דבר יש הלך רוח אשר משפיע וכיודע ממש"כ הרמב"ם דרך בנ"א להמשך וכו', וכאשר התאפשר ההתקרבות לגוים, גרם זה להלך רוח שכזה גם בקרב מיעוט משלומי אמוני ישראל אשר ממילא חלחל והשפיע על רבים וטובים. מה גם שלעתים נמצאו מן הרבנים שהיו קונים משרתם בממון, כאשר חשו מנהיגי ישראל למחות בעדם כנודע מתקנות וועד ארבע ארצות ועוד, [וכל הבקי באמת בספרי תולדות עם ישראל יודע מכך, ר' למשל בספר מסורת ומשבר פ' 21, עמ' 268 בנוגע לנד"ז], וממה שהיו צריכים לחזור ולתקן ולמחות בזה נמצאו למדים שלא הועילה התקנה כל כך, וכן נמצאו מוכיחים ולמדנים בעלי גאווה וכדומה כנודע מתולדות החסידות, ובהם נתלו למחות בעד כוח הכפייה וכוח השררה בכלל אשר השתמשו בהם גם שלא לש"ש, בנוסף על ההשפעה מהלך רוח דאומות העולם. ומעתה, עלינו ללמוד כמה יש ליזהר מלהשתמש בכח שכזה בכל אופן שהדבר יכול להתדמות בעיני בני אדם כניסיון להשתמש בחוקי התורה כדי להרוויח ריווח כלשהו ולהטיל אימה שלא לש"ש.

ואף דברים אלו, לא מפי מחקרים שונים אנו חיים, אין דברים אלו כתובים אך ורק בספרי מחקרים, הלא דברים אלו גופם הם ממה שאמר רבינו הפני מנחם זיע"א אשר מעשה קנאות צריך להיעשות רק לשם שמים וכנ"ל, והכוונה היא גם כנ"ל, שאם אינה נעשית לשם שמים, אדרבה, סוף כוח זה להחליש את עצמו יותר ויותר, ולסוף, גם כאשר יצטרכו להשתמש בו באמת, יפוג תקפו, ואדרבה יגרום לבני אדם להתנגד אליו ולמטרות שאותו הוא בא לשרת.

והחתם סופר עצמו, שהצטער על כך שבמקרה מסוים כלשהו כבר אי אפשר לנדות, כתב 'לפעמים מוטב הוא שנהיג הדור לא ינקום נקמת שום דבר, רק על ידי עסק התורה הרשעים כלים מאליהם' [דרשה לז' אדר תקפ"א].

על מה אפשר לכפות כיום בכלל?

עוד יש לנו לשאול על מה ניתן לכפות כיום, ואת מי ניתן לכפות כיום. שהרי אם בא יחיד לזלזל בדבר הלכה כלשהו המסור לו לבדו, כיום, אין דרך לכפות עליו כלל. לרוב, אם הוא מזלזל בגופי תורה והלכה, הרי שהוא מאותם ששייכותם לקהילה דלה מאוד [או שהוא בעל ממון, ואז כידוע, אין נוהגים לכופו],

והניסיון לעשות לו דבר מה, לא יעלה דבר. מה גם שלרוב קשה מאוד לידע דברים שכאלו. ואכן, עינינו הרואות שמעולם לא גערו באדם שזלזל בכניסת שבת מבחינת הנהגת הציבור בגור, ייתכן שחבריו לשטיבל עשו זאת, ומדעת עצמם [וגם אם התייעצו בוועדות וכדומה, הרי שכל הפנייה והעסק בזה נעשה מדעת עצמם], והיו עושים כן גם בלא כל סמכות, בשל יראת ה' הבושרת בלבבם. כך נוכל לשאול עצמנו: האם כל חסידי גור מניחים תפילין כל יום? מי יודע? האם כולם מתפללים ג' תפילות ביום? מי יודע? האם אפשר לשנות משהו במצב זה ע"י כפייה? כלשהי? ברור שלא.

במה משתמשים בכוח הכפייה כיום? בהנהגת הפרהסיה הציבורית בדברים שהגדרתם ע"פ הלכה אינה ברורה די הצורך, או במילי דחסידות. כדוגמא לדבר הראשון ניתן לראות את המלחמה בכלי המשחית הטכנולוגיים, וכדוגמא לדבר השני ניתן לראות את התקנות השונים שניסו להנהיג שלא ילך אדם לצד בני ביתו ברה"ר. והנה על מילי דחסידות פשיטא דא"א לכוף מגדר לא תסור או שופטים ושוטרים וכו', שהרי אינם ענין הלכה כלל, ורק יל"ד בזה מתקנות הקהל, והללו תלויות ברצון הקהל וא"א לכפותם על הרבה יחידים בדבר שהקהל אינם חפצים בכך [רק זאת יש ללמוד ממאבק זה, שהנה מלחמה זו היתה על הנעשה בחיי אדם יחיד, ונראה ברור שמלחמה זו כשלה לגמרי. והא גופא: משום שא"א לכפות על דברים שכאלו, ויש גם לדון בזה בשיעור הכפייה, דיש מיני כפייה שתלויים בקשר וקרבה שבין הכופה והנכפה ואכמ"ל].

אפשר לנסות להגדיר מילי דחסידות כגדרי הלכה באשר יש מהם שבאו לשמור על גופי תורה, אולם ראשית לכל, יש לבחון האם נתפסים כגדר לגופי תורה, ובאמת סבורים בחסידות גור אשר במקומות אחרים שאין מקפידים ע"כ, הרי לא שדרך אחרת בעבודת ה' יש להם, אלא נכשלים כפשוטו באיסורים ממש, שאם רק דרך אחרת בעבודה יש כאן, ע"כ שאי"ז גדר להלכה אלא מילי דחסידות שא"א לכוף עליה. וגם אילו מאן דהו סבור שנכשלים בשל כך וכו', והלא שאר גדו"י אינם חוששים למגדר מילתא בדברים שכאלו, ובכדי לתקן בהם ולומר דהוא בגדר לא תסור, צריכים להקדים ולחדש איסור, ולא סגי בכוח הכפייה ובעינין לכוח התקנה, אשר אין לאדמו"ר כיום כלל, כמו שיתבאר להלן.

ובדברים הנוגעים להלכה, ככלי המשחית הנ"ל, שבהם, גם אם לא נראה אותם כחפצא דאיסורא, הלא סו"ס למגדר מילתא גזרו עליהם. ובזה גופא יש לבחון על מה אפשר להילחם: האם אפשר להילחם על כך שלא יחזיק יחיד כלשהו חפץ שכזה בביתו? לא. ועינינו הרואות שלא. אפשר להילחם על כך שלא ישתמש אדם בחפץ שכזה ברבים, כדי שדבר זה יגרום שפחות ופחות אנשים כשרים ירצו להשתמש בו. אולם כמובן שכל זה תלוי בכך שבני אדם לא יראו משתמשים בכך. ואילו חסידות גור הייתה באמת שרויה על אדמת פולין בעיר גורא קלווריא, וגם לשם גופא לא היו מזדמנים אנשים כשרים מישראל אחרים, אפשר היה לדון בכך, אולם בשעה שמשכן חסידי גור הוא בירושלים וב"ב, באשדוד ובחיפה וכו', והמה ראו רבים כשרים מישראל אחרים, הנה אם שאר אחינו החרדים לדבר ה' לא היו נאבקים בזה, ע"כ שהיה הדבר נתפס בקרב הציבור כחומרה של חסידות גור בלבד, והיה המאבק כולו עובר ובטל מן העולם, וגם אם לא היו מחזיקים כלי משחית שכאלו בשטיבל, הלא היו מחזיקים כלי משחית שכאלו בבית וכו' [כמאבק הנ"ל על מילי דחסידות]. וגם אחר ששאר גדו"י זצ"ל ולהבחל"ח שליט"א נשאו ידם להילחם בזה, אילו לא היה מאבקם נושא פרי היינו חוזרים למצב הנ"ל. וכל מה שהדבר אכן מחזיק בקרב אנשי חסידות גור, הרי זה מפני שרוב גדולי ישראל יצאו חוצץ נגד נגע משחית זה, ויסדו כללים והנהגות בציבור החרד לדבר ה' באופן כללי, ובזה הצליחו ושנים רבות לא ההין אדם להשתמש בכלי שכזה בפרהסיה, ובזה גם חסידי גור הצליחו, ואם באנו לומר שבחסידות גור הצליחו יותר מאחרים [אשר דבר שכזה עצמו טעון בדיקה אחר בדיקה, האם באמת כן הוא, או שמא קרבתנו אצל עצמנו תלמדנו לחשוב כך, ולא נבחן הדבר בחקירת אמת], הרי שהצלחתם באמת לא היתה מכוח מה שאמרו שיוציאו אנשים מן השטיבל משום כן, שהרי די לאדם להחזיק כן בביתו וכדו', אלא משום שהציבור עצמו אינו חפץ בכך, ומזדהה עם מאבק זה, ומואס בכאלו שיכולים להזיק לנפש בנינו ובנותינו, אחר שהוא מאבק כללי של הציבור החרדי וכולם גמרו להילחם בזה והצליחו במידת מה, ולכן בכל קבוצה סגורה יותר, המאבק מצליח יותר, כפי שבקרב חסידויות סגורות יותר המאבק מצליח יותר. ועצם מה שהקבוצה סגורה יותר קשור לצורת חינוך שלה, ולכך שקשה לעבור מחברה לחברה או להתחבר יחד כגון ע"י שידוכים וכדומה, ולא משום השלטון שבה. וכפי שהרה מהנהגות חסידויות נשמרות על כל פנים

בפרהסיה בכל מיני קהלים וחסידויות ובלא צורך לנדוד ולזרוק מן השטיבל ומהמוסדות וכו', משום שרצון הציבור והכרתו בחשיבות הדבר, הוא הכפייה הגדולה באמת, ולא איזה כח שלטון.

האם הנידון עתה הוא אמונת חכמים, או כבודה וכוחה של תורה?

ואפשר גם לדון מצד השעה בה פורסם הקונטרס בגור. הכל יודעים לנכון שדברים בגור לא נעשים 'סתם'. קונטרסים בגור, העוסקים בענייני אמונת חכמים לא נמכרים בחצר בית המדרש כשיהודי חשוב בחן את התקופה והגיע למסקנה שאכן התקופה זקוקה לחיזוק בענין זה. וקונטרסים שיוצאים בעניינים שכאלו כשנודע לכל שהכותב הוא אחד מהמשגיחים בשיבות דגור, פשיטא שכל מהלך של פרסום הקונטרס נבחן בשבע עיניים, ואם אכן כך נעשה, הרי שהממסד של החסידות חש צורך לחזק את הנושא. מ"ט חשו כאן בצורך גדול ומיוחד? איזה נושא מסוים ומאיזו זווית הועמד לדיון בשלהי קיץ תשע"ט, שעל כך בא הקונטרס לענות ולומר: כן! גם בנקודה זו יש מצווה של אמונת חכמים, כוח כפייה שלהם ונידוי והוקעה של המערערים ופוגעים בכוח זה. מה ארע?

אין צריך להרחיק נדוד ולתאר את שהיה. יהודי מסוים עשה, או לא עשה, משהו מסוים, שבעקבותיו הוא הוכתר במכתב שהתפרסם בחתימת כמה מרבני אנ"ש בתואר "מבזה תלמיד-חכם" עד כדי קריאה לשפיכת דמו [הציון לש"ך בשולי הדף]. מנגד, טענו הגר"ש אלתר והגרמ"מ שפרן שהדברים אינם כפי שמתואר במכתב הרבנים: מדובר כאן באדם שיש לו תביעה כספית על ממון מסוים, הוא מוכן ללכת לדין-תורה כדי לברר את מה שהתורה ק"ק רוצה ממנו וליישם זאת, ולדבריהם נמצא שהדיבור על ביזוי כבוד ת"ח הוא כיסוי לעושה. המכתב, גרר הדים רבים, שבעקבותיהם החלו להציק, להכות ולפצוע את אלו שמעריכים את הגר"ש אלתר ושומעים דברי תורתו. זה מה שהיה.

ראשית, הסיפור לא ברור, אנו לא נדע את העובדות על בורין, ניתן לשאול על העדר חתימתם של רבני אנ"ש בארה"ב ["הקרובים-אל-החלל"] מכתב החרם. האם כולם שם חשודים למרד באד"ש? לא יודע [הדבר יכול כמובן גם ללמדנו על מוגבלות כח הכפייה]. עכ"פ השאלות אינם צריכים למנוע אותנו מלנתח את הנידון ומלנקוט עמדה. האם אנו, או האם בעל הקונטרס יודעים את האמת לאמתה, מה בדיוק ארע בין ברלינר ובין הממסד הגוראי והאדמו"ר מגור? מסתמא לא. האם מאן דהו מהצדדים שיקר? האם מאן דהו מן הצדדים השונים טעה? מי יודע? דבר אחד אפשר להניח בפשטות: הגרש"ד גרוס אינו חשוד למשקר וגם לא הגר"ש אלתר. הרב רוטנברג כנראה אינו שקרן, וגם לא הגרמ"מ שפרן [אפשר לפלפל הרבה בגדרי מצוות אמונת חכמים וכו', אבל לפני כל הפלפולים ולאחריהם, יסוד אחד פשוט וודאי עומד ביסוד מצווה זו: אנשים המוסרים נפשם על התורה ושאלו מכירים אותם ככאלו שיראת ה' בוערת בליבם, כנראה יודעים את מה שהם עושים. אולי אינם יודעים בתחומים אחרים, אול בתחום בו הם עוסקים, וודאי יודעים יותר מאתנו. שאלה זו, איך לברר עובדות, מעסיקות את הגרמ"מ שפרן מתוך בעירה לאמת ולברור דבר ה', כמעט יותר מכל אדם אחר בן דורנו. אם אין צורך ואפשרות להאמין בו, על מה כן נאמרה מצוות אמונת חכמים? רק להאמין לצדיק בתחום שאינו תחום המקצוע שלו?]. אבל כדאי להיזכר רק בשני פרטים: דומה שהרבנים החותמים על המכתב לא חקרו בעצמם את המקרה, לא שוחחו עם ברלינר בעצמם כלל, סמכו על אנשים נאמנים בעיניהם או על רצון הממסד. פרט נוסף: האם בגור מניחים לרבנים לקבוע עמדות כפי מה שעלה להם מלימודם? יש לכך תקדים: הרב בצלאל וקסלשטיין, שלא אמר בעצם 'לא' למערכת, הסכים לעשות את מה שהאדמו"ר אמר, הסכים גם להיות דעת מיעוט בבי"ד, הסכים לכך שיש מכין ועונשים שלא מן הדין, ושאפשר לדון בעניין ביזוי ת"ח ע"פ אומדנא, אלא שהוא טען טענה אחת: יש צורה לבית-דין, יש צורה לדין-תורה, וכדי שנעשה דין-תורה צריך לעמוד בכללים אלו, שהראשון מביניהם הוא לשמוע את בעל הדין, שבלא זה אין לזה שם בי"ד כלל. אם אין רצונכם בכך, אני מסכים להשתמש בכללים אחרים. הוא לא מנע מהאדמו"ר את רצונו, אולם הוא כן עמד על כך שיש בתורה הלכות שמהם אין לזוז, ומשום כך הוא הודח ממשרתו, נאלץ לעזוב את הארץ כמה שבועות, נרדף, הוצרך לעבור לירושלים ולהיות אדם 'בעייתי' בגור. האם אחרי תקדים זה, אפשר לנו להניח בשלוות נפש שכנראה כל הרבנים חתמו בלב שלם על מה שהם חתמו?

אבל יהיה איך שיהיה, הדיון הוא אחד: קמו שני רבנים גדולים, הגר"ש אלתר והגרמ"מ שפרן, וטענו שנעשה כאן עיוות דין. אם אכן כך נעשה, הרי אין שום פשר למושג אמונת חכמים או אמונת חכמים.

ואין שום משמעות לשמירה על סמכות וכוח כפייה. כוח כפייה צריך לשרת את דין התורה, ולא לעבור עליה. ואם משתמשים בסמכות ובכוח כפייה כדי לבטל דין תורה, הרי שאת הסמכות הזאת עצמה צריכים לבטל בשם ה', בשם התורה, בשם כל קדוש ויקר, בשם כל חכמי תושבע"פ, בשם כל צדיקי ישראל לדורותיהם! האם מצוות 'אמונת חכמים' מצווה עלינו להאמין בחכם גם כשהטענה היא שהוא כבר לא חכם? האם כשיש דין תורה לחכם עם מאן דהו, אי אפשר לדון את החכם ואת אותו מאן דהו? ומלכי בית דוד שדנים אותם מהו? וכהן גדול שנידון מהו? וגם אם אדם היה צדיק מעיקרו, האם זה אומר שלא השתנה כלל? ולמה אמר רבא בגמרא שהוא ינאי הוא יוחנן, וצדיק מעיקרו יכול להפוך לרשע? אם אדם חפץ להאמין בכך – אפשר לדון האם להניח לו בכך או למחות בו, ועד כמה מוטלת עלינו מחאה באמונת כל אדם הטועה באמונתו לדעתנו, אולם האם בשם התורה צריכים, ומותר, לכפות על אמונה זו? האם בכלל המושג "אמונת-חכמים" נאמר להאמין גם כשמגיע אדם גדול בתורה ואומר: חטא לפני? אולי עלינו להיכנס לעובי הקורה ולברר את הנידון, אולי עלינו לשתוק, הטוב ביותר היה אם רבנים אכן יידרשו לנושא ויאמרו את דעתם בכך, ואם מאן דהו טעה יעמידו אותו על טעותו, ואם אכן כבודו וסמכותו של החכם חשובה היא, הרי שיש לשכנע את הציבור בכך, אולם לכפות על כך? מניין? ואם יש לכפות על כל מה שנוגד דעתו של חכם כלשהו, גם כשנראה לרב וגדול שהחכם טעה או חטא ועוול, מה בעצם ימנע מחכם כלשהו, מלעבור על כל אשר אפשר וראוי, אם מתחילה אינו יכול לעמוד למשפט?

נכון, אי אפשר לתת לכל בעל עט מקום לבקר ולדון כראות עינו ולקבוע מסמרות מה היה ומה לא היה, אולם האם גם לגדולי תורה אין את הסמכות לכך? האם אין גמ' על אב בית דין שסרח? על תלמיד חכם שראית אותו עובר עברה בלילה? נכון, הוא עשה תשובה ביום, אבל בלילה הוא אכן חטא! אם בלילה הוא גזל, אי אפשר לומר ביום שאינו צריך להחזיר את הגזלה, אלא לקוות שהוא אכן יעשה כך. כיצד תומך הקונטרס בטענה זו? ומה נענה לאדם הטוען: ממנ"פ: אם הגר"ש אלתר צודק, מה טוב שיצא כנגד ולא הניח לרשע להשתלט על העולם, ואם טעה בעובדות, אזי אדרבה, בואו והעמידו אותו, ואותי על טעותו, ולבינתיים אני מניח שאינו עקשן [הרי גם הוא חכם] ומקסימום בטעות גרידא עסקינן, ולכן אני ממשיך ללכת לשיעוריו, האם משום כך צריכים, או בכלל מותר, לרדוף אותו? אבל לשם כך בדיוק השתמשו בקונטרס, לומר: הנה אדם מתון, בעל מחשבה, מצדיק את האמונה נעדרת החשיבה מראש, זו הנותנת לממסד להיות עליון מעל התורה, ולחסום פי כל מי שמנסה לעורר דיון על נושא זה!

וזה הרי הרבה יותר קיצוני. כל מי שאינו מתעקש לחסום את עיניו, יודע שגור נחלקת לשניים. החלקים אינם שווים בכמותם, ואולי אפשר לומר, שגם לא באיכותם. אבל זה לא משנה לכאורה. גור נחלקת לשניים. הרוב המכריע [בכמות] טוען: רי"א אלתר אדם גדול הוא, צדיק הוא, ראוי לאצטלת האדמור"ת, וראוי לאמון שכל מעשיו מתוך תורה ולשם שמים. המיעוט [בכמות] טוען: מטעים אתכם. ואי"ז כך. האם מצד "אמונת-חכמים" אסור לאדם מקבוצת המיעוט לחשוב את שהוא חושב? היכן זה כתוב באמונת חכמים? אמונת חכמים היא להאמין בחכמים, ולא להאמין שמי שהרוב אומרים שהוא חכם [ורק הוא], הרי שהוא חכם. ולמה בכלל שתהיה אמונת חכמים שכזו, על פי תורה, על פי חסידות או על פי שכל? ואם אדם מקבוצת המיעוט חושב כך, האם יש הצדקה למנוע ממנו לשכנע אחרים במחשבה זו? אולי אדרבה, הוא מצווה לפקוח עיניים עיוורות? אז נכון, הוא אמור להבין שהוא לא החכם היחיד, אבל מה הוא יעשה אם הוא מכיר עוד חכמים רבים שחשובים כמותו? ומה הוא יעשה, אם אנשי קבוצת הרוב בעצם מורכבת מרוב שלא רוצה לשמוע ולדעת, וגם כשסו"ס הוא יודע משהו הוא לא יודע אותו לאשורו ומעדיף לקבל גירסת צד אחד [שהרי הכי טוב לחשוב שאנו המקום הקדוש ביותר בעולם מאשר לשמוע ביקורת] וגם אם יידע דבר לאשורו אינו מוכן לחשוב על עובדות שהוא יודע? וביודעי ומכירי קאמינא, שכמה וכמה מעשים שגרמו לאנשים לעבור אל קבוצת המיעוט הם מעשים ששמעו בעצמם מאנשי קבוצת הרוב והללו לא חשבו שמעשה זה מלמד משהו, ורק משום ששמעו זאת מקבוצת הרוב הם האמינו לאותם דברים שסיפרו להם? האם עליהם לבטל את דעת מפני דעת הרוב? האם הרוב, ורוב ההמון, תמיד צודק? אלי הוא טועה? ואילו היו אנשי הרוב מוכנים לדון על כך בניחותא, היה מקום לומר הנה נפל הדבר לוויכוח בקרב הציבור, ורוב החכמים הסכימו שהאמת לא כמחשבתכם. אז נכון היה לומר שחכם יותר היה לקבל את דעת הרוב [אולם אין לזה הכרח ע"פ הלכה], אבל הרי לא זה מה שקורה: אם אדם שיודע עובדה מסוימת על המערכת בידיעה ברורה יבוא ויספר אותה לחבריו בשטיבל,

מה הללו יעשו? יזרקו אותו מהשטיבל, ינדו אותו, ומקסימום יאמרו, טוב קורה כך לפעמים. אם אותו אדם יידע שזה קורה כבר מדי הרבה פעמים, והוא ידבר על כך, וודאי שהוא יזרק, האם אפשר לומר שיש כאן משא ומתן? האם חכם יותר לקבל את דעת אלו שלא רוצים לדעת מאשר לחשוב את שנראה להם בעיני בשר? שלא לדבר על כך, שהרוב הזה אינו אלא רוב חסידי גור, אפשר לצאת לרחוב החרדי, ולדבר עם חסידים אחרים, עם ליטאים וכדומה, ולשאול אותם מה דעתם בזה. אפשר לשאול אותם אחרי כמה מעשים שישמעו מה דעתם עליו, האם בהכרח תהא דעתם שמדובר בקדוש עליון הראוי לכל אמונות אלו? שלא לדבר, שלעולם לא נוכל לדעת מה באמת חושבים רבנים חשובים בגור, אחרי שהם חוששים לשלימות משפחתם, לפרנסתם, לחברתם וכדומה. אם בעל הקונטרס רוצה, אוכל להפנותו לכמה שכאלו. אז מה מקום יש לדבר כאן על אמונות חכמים וצדיקים? הטענה כאן היא שמראש **החלטנו** החלטה אנושית, להאמין אמון חסר ביקורת במשהו שאינו ראוי לאמון רב כל כך, ואין לנו לקבוע מראש מיהו הגדול ומיהו הקטן. טענת המיעוט בכמות [שאפשר והוא רוב באיכות, חסידית ותורנית] היא, שבעצם אפשר להאמין כך בכל רב בישראל, ולטעון שלחשוב אחרת זה לעבור על אמונת חכמים וצדיקים.

אז אולי קבוצת המיעוט טועים? אולי. הלוואי שהוא כך. אהיה הראשון לרוץ לקבל נזיפה אם אכן חטאתי כשעוררתי זאת לדיון. לא יודע אם יהיה יום טוב בחיי מיום שאדע זאת, מיום שאדע שטעיתי במחשבתי, ויהיה קילוסו של צדיק עולה בפי שוגה וטועה שכמוני בייסורי מצפוני הרבים ובתשובתי מעומקא דליבא, כפי שכיום הוא עולה מפי רבנים בקונטרסיהם.

אבל זה ש"אולי" זה כך, ו"הלוואי" זה כך, זה לא אומר שבהכרח זה כך. אפשר שזה גם לא כך. הדרך היחידה שיתברר שאין זה כך, היא להפסיק לכתוב קונטרסים שכאלו, ולפתוח את הנושא לדיון אמתי. צריך לחשוב איך לעשות דיון שכזה, אחרי הכל יש גם שיקולים של חינוך אנשים תמימים יותר שאינם יודעים אלא קבלת עול אדון מסוים, אבל זה לא פותר את זה שיש הרבה אנשים, וככל שעובר הזמן [ונעשים מעשים מסוימים יותר ויותר] מתרבים אנשים אלו, המהרהרים בדבר, ולזה צריכים שיירתמו אנשים בעלי יראת שמים עמוקה לדון בעומק לבבם בנושא, ולדעת מתחילה שהם יכולים להגיע למסקנה אחרת: שיש מקום לדון על שינוי אמתי, ושהחלטתם לא תיתפס כנוגדת את אמונת חכמים וצדיקים אלא כבאה לאמצה ולחזקה, ורק אז, אחרי שיהיו רבנים שכאלו רבים, ואנשי המיעוט ידברו עמם ברצינות, והם לא ידחו דבריהם בקש כמו: אסור לי להאמין לך כי זה לשוה"ר, שהרי סו"ס אנו יודעים זאת בצורה שאין בה חשש לשוה"ר כלל, או שאר תירוצים המתחמקים מדיון, ואם רוב ברבנים האלו ימשיכו באותו להט פנימי עמוק לומר אכן אמת הוא כל שבידינו, אכן יהיה חכם לקבל זאת, ואולי אז נוכל לדבר גם על חובת אמונת חכמים וצדיקים. ואם חלקם בלבד יגיעו למסקנה שכזו, הרי שמחלוקת לפנינו, וזו מחלוקת שאסור להשתיקה, אלא חובה גדולה היא לבררה [אם כי שלא באלימות, ואדרבה, על כל נידוי ואלימות יש כאן עברה גדולה, שעתידים לין עליה את הדיון, שהרי גם על פי תורה יש מקום למחלוקת].

ואם רצוננו לבחון דבר זה לאשורו הרי שחובה להקדים דיון ראשוני, שיקבע על פי תורה, ועל פי שכל, איך יודעים איזה אמון ראוי באיזה אדם, ואיך יודעים משהו על גדולת אדם. אפשר לצורך זה לעיין בגמרא, בספרי הפסק, אולי גם בתנ"ך, אפשר לבחון בספרים הכותבים את תולדות עם ישראל ומנהיגיו, ואז לבוא לנידון דידן ולהסיק מסקנה.

אבל כ"ז שמה שקורה הוא להפך, ורק נכתבים קונטרסים המנסים להשתיק את הדיון הזה, ולעודד אלימות כנגד מי שעושה מעשה שגורם לדון בהנ"ל, אדרבה, יש לחשוש שלא לחינם מונעים את הדיבור מזה, בתוך גור, ומחוצה לה. נמצא שקונטרס זה אינו מוסיף לאמונת חכמים וצדיקים, אלא גורם להשתכנע שבמאבק כוח בלבד עסקין, בעסקים פוליטיים, בהדבקות תוויות כמו זו המצויה בפוליטיקה העכשווית בעולם החילוני. [כך למשל מגיע אדם עם סיפור ודוחים אותו: סיפר את זה שמאלני. כלומר: א"א להאמין לך כי סיפר זאת שמאלני, כביכול בגלל שהוא שמאלני הוא המציא זאת, במקום לבחון שמא להפך? אולי בגלל הסיפור הזה ודומיו הוא הפך שמאלני? כך בדיוק עושה נתניהו למתנגדיו: מי שמשמיע נגדו ביקורת א"א לשמוע לו "כי הוא שמאלני", במקום לבחון שמא הוא מתנגד לנתניהו בגלל הביקורת. דומה א"כ שאין הבדל בין השימוש בקו' זה, ובין עסק פוליטי בעלמא, שניהם עניני חילון

העוסקים בשליטה, ההבדל הוא שחילונים אינם מערבים בהכרח את התורה בפוליטיקה שלהם, וקו' זה כן].

ואיך שלא יהיה, גם אם אכן בנידון זה הצדק עם אד"ש, בסופו של דבר הנושא העומד עתה לבירור הוא בידי מי מסור השלטון ולמי בכורת המלוכה והממשלה, לתורה, אשר בשמה מדברים רבנים את אשר יש להם לומר, ואם מחלוקת יש ביניהם, הרי שלא בקהל גרי צדק עסקינן, ומסורת היא בידינו יותר מאלפיים שנים היאך נוהגים במחלוקת, ואשר צריך לברר דברים וליישב הדורים ולבוא למשפט בפני אחרים וכו', או שמא המלוכה והממשלה מסורה לידי מערכת מסוימת, ומעתה גם אם לרב מסוים נראה שהתורה"ק מורה אותו לנהוג באופן מסוים, עליו לבטל דעתו – דעת תורה, ולשמוע בקול המנהיג והמערכת מאחר אשר כוחם ברב תבואות ובכוח שור. וכנודע לכל שאחר האי מעשה מעציב שארע עם הרה"ג ר' בצלאל וקסלשטיין בקרית גת, שיגרו מטעם אדמו"ר דהיום חסידים לשם, והם נשאלו מה יעשו אם האדמו"ר יורה להם לעבור על הלכה, וענו בבירור שיעברו על הלכה, וכך גם כיום, מי שישאל שאלה שכזו, כך יענה, וכבר עשיתי מעשה ובעצמי שמעתי אומרים כן וכלפי נידון זה שה"רבי יותר נעלה מהלכה" (עפ"ל), ועל דא קבכינא, שהשקפה זו היא כפירה ועקירת התורה, כי דבר פשוט הוא בסוגית הגמרא ובפוסקים, שרק נביא (לפני שבעוונותינו פסקה נבואה מישראל) המתנבא בכה אמר ה' יכול לעקור דבר מהתורה, וגם זה רק בהוראת שעה, אבל לומר שרצון האדמו"ר קודם להלכה, זו היא שיטת קורח ועדתו, שכפרו בתורת משה, וביקשו לעקור נבואת משה ואת התורה שניתנה על ידו בשביל שביקשו שררה לעצמם, וביותר מה שאמר אחד מהמחנכים בכינוס לאנ"ש ז"ל: דרבי דאס איז דאייבישטער" עפ"ל, שדברים אלו הם ממש כאמירת אלה אלהיך ישראל (עיין ברמב"ן שם שפירש שגם בחטא העגל לא חשבו לעגל לאלוה, רק שביקשו מנהיג במקום משה שיצא ויבא לפניו ע"ש), והאומר כן יינו יין נסך. ונמצא שבשם מצוות שופטים ושוטרים והעמדת הדת על תילה, מכניסים למחנינו דעות של מינות ואפיקורסות רח"ל, וגם אם אלו שאומרים כן אינם מתכוונים לדברים כפשוטם, אלא מתכוונים לדברים עמוקים ודקים המפורשים בספרי החסידות על מהותו של צדיק, מ"מ בצורה שהדברים נאמרים אין הדברים מובנים כדבעי לצעירי הצאן, אשר חלק מהם מבינים הדברים כפשוטם, וגם כי יזקינו לא יסורו מהם הדעות כוזבות שהתחנכו להם בנעורתם, ופוק חזי מה אירע בקהילות אחרות בכלל ישראל שנטו מדרך המלך של קהילות הצדיקים והחסידים בכל הדורות (כגון המשיחיסטים ודומיהם), והתחילו לדבר בדיבורים קיצוניים כגון אלו, שדעות עקומות אלו הכו שורש ונשאו פירות לענה, וגדלו בהם אנשים ההולכים ומתרחקים מחברת והשקפת קהל החרדים לדבר ה', וסופם שמוציאים את עצמם מן הכלל גם בשאר השמירות וההנהגות הנהוגות בציבור החרדים.

הצורך החשוב בבירור הדברים באמת – והייתם נקיים.

ובאמת, מאחר שציבור אחד אנו, והרינו ערבים זה בעד זה, לא זו בלבד שהמיעוט הסבור שהרוב שוגה מחויב להעמידו על טעותו, גם הרוב, החושב שהרוב טועה מצווה להעמיד את המיעוט על טעותו. נכון שלא כל אחד יכול לעשות זאת, אבל אי אפשר לומר שאף אחד לא יכול לעשות זאת. וכפי שבמילי דשמיא, אם חלה הידרדרות בענין מסוים באים אנשי חינוך ועוסקים בזה, וכל החש שיש לו איזה בית מיחוש בדבר הרי הוא יודע אל מי לפנות, והלה מקבלו בסבר פנים יפות, ומבין למכאובו, ואינו מתנשא עליו לאמור בטל דעתך מפני דעתי, וקטון אתה בעיני ובעיני כל רואיך וכו', אלא גם אם כן הוא באמת הרי הוא מבין לנגעי לבבו, ושומעו, ויורד לסוף דעתו ומשיב לו בדבר דבור על אופניו, כן צריך להיות בנידון דידן. אשר יקומו אנשי חיל בעלי דעת אמת, אליהם יכולו לשטוח טענות ומענות, והללו יבינו היטב את הנידון, ולא יגשו מתחילה אל הענין ברום לב והתנשאות ויענו לשואלים מה לכם, אנשים קטנים כערככם, לעסוק בזה, בטלו דעתיכם, ואנו ידענו נגעי לבבכם, ושלח ידו בשלומיו חלל בריתו וכו', שהרי תשובות שכאלו ראשית אין מתקבלות על לב, שנית, הרי הן באות מלב מתנשא ויהיר, הסבור שאחד יחיד הוא בן ואח אין לו, ולא לבדו נתנה חכמה וקדושה, ורק הוא, רשאי להביע דעה בנושא ואינו נוגע בדבר כלל, וירד היטב לעומק לבבם של בני אדם זולתו, ויודע מעמקי הלב כבורא כל עולמים ויודע שרק נגיעות אישיות מסמאות את עיניהם, ואיזו דרך יהירות יש יותר מכך.

אלא אדרבה, על אנשים הממונים על הנושא לשמוע היטב לדברי השואלים, ולדון עמם בזה באורך ובטענות המתקבלות על לב, וכן לדון עמם כפי שנעשה כל דיון אמיתי, דהיינו, ששני הצדדים ניגשים אל

הנושא ואינם חושבים שיודעים מתחילה מהי האמת המוחלטת, ומה יאמרו להם ומה ישיבו, אלא יהיו קשובים לשמוע, והרי גם בדברים שבעובדה עסקינן, וכי הנשאלים יכולים לידע אל נכון כל עובדה שהיתה וכיצד היתה, וגם בדברי עיון וסברא וכי אי אפשר שמאן דהו, ולו קטן ממנו יעמידו על טעותו, ואשרי הדור וכו', וכאשר יהיה דיון באופן שכזה, אם באמת יענה הנשאל לשואל תשובה כנה ומתקבלת [שיכולה להתקבל גם על לב חסידים בחסידויות אחרות], חזקה על בני תורה המוטרדים מדברים אלו, שידודו על האמת, מה גם שהנטייה הטבעית שלהם היא אל הצד הזה, אחר שגם הם רוצים לחיות במקום שטוב להם לחיות בו, ושהממונה על מקום זה הוא קדוש עליון, וגם להם כואב מאוד לצאת לרחוב מתוך מחשבה שכל הרואם חש בוז להם על השתייכותם לחסידות זו והכוחניות שבה, אדרבה, כל אחד מהם רוצה לענות מחרפו דבר ולהעמידו על מקומו ולומר לו הלא תדע גדולתו של רבי, כמה מעביר על מידותיו הוא, כמה רבה ידיעתו בתורה, כמה מעלתו ומדרגתו רמה ונישאה, וירא"ש שהוא משפיע ודרכי עבודה שהוא מלמד ומדריך וכו'. וגם אם לא ייושבו ההדורים אין בכך פסול, שהרי עולמנו הוא עולם המחלוקת, ואם בדברי הלכה פנים יש לכאן ולכאן, והללו אוסרין והללו מתירין, הללו מטמאין והללו מטהרין, מפני מה בניהן זה לא יכולה להיות מחלוקת אמת לש"ש, ואם כך, הרי ששני הצדדים יוכלו להבין שהצד שכנגד אינו עיוור עיקש ונפתל, אלא צד אחר, בר פלוגתא אמת, ושני הצדדים יכבדו זה את זה, והיאך תתנהג החסידות? בזה יהיה מקום לדון אחר כך, כשבאמת יובן ששני הצדדים צדדי אמת המה. דיון שיתנהל על פי המסור בדינו מספרי הפוסקים, היאך נוהגים קהל שנחלקו בדבר מה מהותי, ושני הצדדים מראים פנים לדבריהם, או איך קהל מתחלק לשניים בכהאי גוונא, והיאך נוהגים בענייני הממון, וכמובן שאין כופים על אדם להישאר במקום שאינו לפי רוחו בכה"ג, לא על ידי הפרעה להקמת מוסדות חילופיים, לא על ידי כפייה משפחתית, ואין הורים וחמים כופים על ילדיהם וחתניהם, ולא ילדים וחתנים כופים על חתניהם, ואדרבה, אע"פ שנחלקו ב"ש וב"ה וכו' לא נמנעו לישא נשים וכו' (יבמות יד.).

בגמ' (חגיגה) מבואר שגזרו חז"ל שלא לקבל תרומה מע"ה אלא בשעת הגיתות שמא תרומה טמאה היא. ועל כך מסופר בתוספתא (חגיגה פ"ג ה"א): מעשה בר' טרפון שהיה מהלך בדרך, ופגע בו זקן אחד ואמר לו: רבי, מפני מה הבריות מרננות אחרך, והלא כל מעשיך באמת וישר! אלא מפני שאתה מקבל תרומה מכל אדם. עמד ר' טרפון ואמר: אקפח את בניי אם לא שמעתי מפי ריב"ז שאמר לי מותר אתה לקבל תרומה מכל אדם, ומפני שהבריות מרננות אחריי, גוזר אני על עצמי שלא אקבל תרומה אלא אם ערב בו רביעית קודש ע"כ בערך ל' התוספתא. הרי לנו, שגם אחד מגדולי התנאים כר"ט, שעשה כל מעשיו באמת וישר, אלא שרינו הבריות אחריו בשל עובדה מסוימת, וגם בעובדה זו היה יכול להצדיק עצמו [והטעם שהיה מותר משום שמר לזמן הגיתות, עי' חס"ד לתוספ' שם], באמרו מה ששמע בעצמו מר"י בן זכאי, ואעפ"כ הבין שאחרי ככלות הכל, אי אפשר לצעוק ולומר כשר אני, וקבלו דעתי, ובטלו עצמכם מפניי, אלא אם יש רינון כלשהו אחריו עליו לנקות עצמו בעיני הבריות, עאכ"ו שרב בדורנו ראוי לנקות עצמו בעיני הבריות.

העולה לדינא

העולה מכל זה לדינא: א. שיש לדון אם דברי ספר החינוך שעליו הסתמך בעל הקונטרס נפסקו לדינא, והאם בכל הדורות נהגו כשיטת ספר החינוך, או כשיטת שאר הראשונים. ב. שגם לשיטת החינוך יש ג' גדרים בכח החכמים, א. כפייה, ב. פירוש וביור, ג. תקנה, וודאי שכח הפירוש והתקנה נמסרו לחכמי התורה הנגלית, ורק כח הכפייה אולי נמסר לאדמו"רים. ג. שדין שופטים נאמר רק לבי"ד או לרוב חכמי התורה שבדור, ולא ליחיד יהיה גדול ככל שיהיה. ד. לראש קהילה גם אם הוא גדול מופלג אין דין של מרא דאתרא. ה. שכח הכפייה נמסר רק לרבים ולא ליחיד. ו. שאין כלל שהלכה כנשיא בכל מקום. ז. שאין ממנים פרנס אלא א"כ נמלכים בציבור, ואם אינו מרוצה להם יכולים להעבירו. ח. מה שקיבל הציבור את הנהגת האדמו"רים, הוא מכח הדביקות בהם, אבל לא קיבלו שיכפו עליהם מגדרי ההלכה. ט. דין זקן ממרא הוא רק ביחיד נגד הסנהדרין, ורק כשדנו בדבריו והכריעו נגדו, וגם אז זה מכח הנהגה ולא מכח שהם צודקים. י. לא הדמוקרטיה הביאה לחילון, אלא החילון הביא לדמוקרטיה, וממילא אחרי שפשטו דעות החילון צריך להיזהר שהכפייה תביא לחיזוק הדת, ולא להחלשתה רח"ל, כיוון שכפייה שלא לש"ש היא אחת מהגורמים לחילון ל"ע. יא. כפייה יתירה הביאה לזלזול בכבוד אד"ש במקום להוסיף באמונת חכמים. יב. הכפייה אפשרית רק בעניינים שפשט איסורם בכל ציבור החרדים לדבר ה', אבל לא בדברים שרוצים להנהיג רק בקהל אנ"ש, וגם בדברים שפשט איסורם בכלל, הכפייה היא

מכח זה שמי שמוציא עצמו מהכלל גורם שיתרחקו ממנו יראי ה', ולא מכח עונשים. יג. הקונטרס יצא כתגובה לפרשת ברלינר, ושם גדולי הדיינים קבעו שמדובר בד"ת ממוני, וגם חלק מהחתומים על החרם מודים לכך, וגם שיש רגלים לדבר שכפו אותם לחתום, וא"כ ודאי שא"ז שייך לדיני כפייה על קיום התורה. יד. אמונת חכמים היא להאמין בחכמים האמיתיים, ולא להאמין על פלוני שהוא חכם. טו. מחנכי אנ"ש לא עונים תשובות ענייניות לאלו שיש להם שאלות באמונת חכמים, אלא מתייגים אותם כעוקרי הדת ושמאלנים, או שאומרים להם שהשאלות שלהם נובעות מחטאי העבר שלהם. טז. שבשם מצוות מינוי שופטים מכניסים למחנינו דעות של כפירה ואפיקורסות שכאילו הרבי הוא מעל ההלכה עפ"ל.